

Informe sobre violència institucional 2020

Irīdia_

Amb el suport de:

 Generalitat
de Catalunya
Departament
de Treball, Afers Socials
i Famílies
**Secretaria d'Igualtat,
Migracions i Ciutadania**

1. El SAIDAVI	_5
2. Què ha fet el SAIDAVI el 2020?	_9
2.1. COVID-19 i violència institucional	_9
2.2. Casos atesos el 2020	_11
2.3. Litigis actuals	_14
3. Vulneracions de drets	_19
3.1. Incompliment del deure d'investigar de l'Estat	_19
3.1.1. Policia	_21
3.1.2. Fiscalia	_21
3.1.3. Poder Judicial	_22
3.1.4. Col·legi de l'Advocacia	_23
3.1.5. Impacte psicològic de l'incompliment del deure d'investigar: la revictimització	_23
3.2. Invisibilització dels impactes psicosocials de la violència institucional	_25
3.3. CIE	_27
3.3.1. Maltractaments	_27
3.3.2. Dificultats en l'exercici del dret a la defensa	_28
3.3.3. Aïllament	_31
3.3.4. Sanitat	_32
3.3.5. Espai d'opacitat	_33
3.4. Espai públic?	_35
3.4.1. Ús desproporcionat de la força	_36
3.4.2. Inviolabilitat del domicili	_37
3.4.3. Ús d'arma de foc a la via pública	_38
3.5. Presons	_39
3.5.1. Coaccions	_39
3.5.2. Manca de mecanismes de denúncia efectius	_40
3.6. Protesta	_41
3.6.1. El dret a la protesta en el marc de la crisi sanitària causada per la COVID-19	_41
3.6.2. Ús excessiu i desproporcionat de la força en els desnonaments	_43
4. Bones pràctiques	_45
5. Recomanacions	_51
5.1. Als grups parlamentaris del Congrés	_51
5.2. Als grups parlamentaris del Parlament de Catalunya	_52
5.3. Al Govern de l'Estat	_53
5.4. A la Generalitat de Catalunya	_54
5.4.1. Departament d'Interior	_54
5.4.2. Departament de Justícia	_56
5.5. A l'Ajuntament de Barcelona	_58
5.5.1. Al ple	_58
5.5.2. A l'equip de Govern	_58
5.6. A la Fiscalia	_59
5.7. Al Consell General del Poder Judicial	_60
5.8. A l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya	_61
5.9. Al Consell d'Il·lustres Col·legis de l'Advocacia de Catalunya	_61

1. EI SAIDAVI

El Servei d'Atenció i Denúncia davant de situacions de Violència Institucional (SAIDAVI) d'Irídia ofereix assistència jurídica i psicosocial gratuïta a les persones que pateixen situacions de violència institucional en el marc del sistema penal català. És a dir, aquelles situacions en què les institucions públiques vulneren els drets de les persones per mitjà de l'exercici de la força física o psicològica, generant-los una afectació a la integritat física, psíquica i/o moral. En concret, al servei s'atenen les vulneracions de drets comeses o permeses per part d'agents de cossos o forces de seguretat, funcionaris penitenciaris o agents de la seguretat privada, quan aquests actuen per delegació de les funcions de seguretat que són competència de l'Estat.

El SAIDAVI utilitza una metodologia innovadora: dona atenció psicosocial i legal a la persona afectada i procura dur a terme un procés de justícia i reparació. Al seu torn, en funció de la tipologia del cas i quan la persona així ho desitja, s'aborden els casos des de la perspectiva del litigi estratègic, amb l'objectiu d'incidir i assolir canvis en la legislació en temes especialment importants per a la societat que permetin avançar en el reconeixement, protecció i garantia dels drets humans.

Una de les especificitats del SAIDAVI és la inclusió de la perspectiva psicosocial a l'atenció en l'àmbit dels drets humans. La vulneració de drets, i especialment la violència institucional, genera danys que tenen un impacte en la vida i el desenvolupament individual i social de les persones afectades. El treball psico-jurídic permet realitzar un acompanyament psicosocial en el marc dels processos judicials potenciant el desenvolupament de l'etapa de mitigació del dany, de reparació i d'enfortiment de les persones com a ciutadanes i ciutadans actius en la defensa dels seus drets. A més, amb l'objectiu de generar un reconeixement institucional dels impactes psicològics de la violència, l'equip psicosocial realitza informes per requeriment jurídic.

Al seu torn, el treball comunicatiu i d'incidència posa el focus en determinades problemàtiques i situacions que impliquen vulneracions de drets amb l'objectiu de dur a terme processos reals de veritat, justícia, reparació i aconseguir que s'implementin garanties de no repetició. És a dir, es cerca el reconeixement de la situació viscuda i la corresponent depuració de responsabilitats a diferents nivells –no només penals, també polítiques–, reconèixer els drets dels afectats, restablir la confiança en la societat i les institucions, reparar el dany causat, promoure l'existència i/o l'aplicació de mecanismes de garantia que n'evitin la repetició, i mostrar solidaritat vers les vulneracions socials que es materialitzen en situacions individuals i/o familiars.

El punt de partida del servei és l'accessibilitat i la inclusió social, buscant garantir el “dret al dret” universal. Per aquest motiu, el SAIDAVI és totalment gratuït per al conjunt de la població, fet que implica un gran esforç en recursos humans i econòmics i que se sustenta en donacions particulars, la base social d'Irídia i el finançament privat, a més del finançament públic. En aquest sentit, les aportacions i donacions de la ciutadania van ser un element essencial per a la creació del SAIDAVI i ho segueixen sent per a la seva sostenibilitat i continuïtat. La necessitat d'un servei gratuït per a la població es fa palpable any rere any ja que, des del naixement del SAIDAVI, al gener del 2016, el nombre de persones ateses ha anat creixent, essent particularment important en aquells anys en què la mobilització social ha sigut més intensa.

Durant l'any 2020, la feina del SAIDAVI ha estat especialment marcada pel context derivat de la pandèmia de la COVID-19. D'una banda, des de la Plataforma Defender a Quien Defiende, de la qual Irídia forma part, es va impulsar la campanya #AlarmaConDerechos, per tal d'identificar, visibilitzar, assessorar i denunciar vulneracions de drets per part dels cossos i forces de seguretat en actuacions motivades per les restriccions sanitàries. D'altra banda, la metodologia del Servei s'ha hagut d'adaptar també a aquestes restriccions, reduint l'atenció presencial i prioritzant l'atenció per telèfon o correu electrònic.

Jordi Borràs ↓

L'any 2020, l'equip del SAIDAIVI ha estat format per 8 persones a jornada parcial i una persona a jornada completa dedicant-se exclusivament al projecte, i per 5 persones dedicades parcialment al projecte com ara membres de l'equip directiu i de l'àrea tècnica. A més, cal destacar la col·laboració voluntària de 6 persones durant el 2020, de les que 5 han fet les seves pràctiques universitàries a Irídia, suposant un total de més de 2.000 hores de voluntariat en tot l'any.

Pel que fa al funcionament del Servei, s'estructura en dues àrees que treballen conjuntament i en coordinació permanent. D'una banda, l'Àrea d'Assessorament, seguiment i actuacions urgents, on es du a terme una atenció psico-jurídica per acompanyar i assessorar la persona afectada per presentar la denúncia/querella o obtenir assistència lletrada d'ofici, així com assegurar tota la prova existent (comprovar si existeixen imatges de videovigilància, sol·licitar la seva conservació, etc.). En determinats casos especialment representatius, el servei assumeix el litigi com a propi, passant-lo per tant a l'Àrea de Litigi i tractant-lo de forma integral, tant des de la vessant legal i psicosocial, com la de comunicació i incidència.

2. Què ha fet el SAIDAVI el 2020?

2.1. COVID-19 i violència institucional

La declaració de l'Estat d'Alarma a l'Estat espanyol el 14 de març amb motiu de la pandèmia de la COVID-19, i la gestió policial d'aquesta, han sigut determinants pel que fa a la violència institucional durant l'any 2020. En un context en què s'han restringit drets i llibertats i en que s'ha accentuat encara més la vulnerabilitat de les persones i col·lectius més desfavorits, les vulneracions de drets per part dels cossos i forces de seguretat han augmentat tant als espais de privació de llibertat com al carrer, arribant fins i tot a produir-se en domicilis privats.

La gestió de la pandèmia a les presons i als Centres d'Internament d'Estrangers (CIE), en concret al CIE de Barcelona, ha comportat restriccions a les visites de persones properes, organitzacions i col·lectius de drets humans i a les advocades; s'ha emprat l'aïllament com a mesura de quarantena sense cap regulació específica sobre les condicions de la mateixa i no s'han garantit, en molts casos, les mesures necessàries per què no hi hagués contagis en els diferents centres.

D'altra banda, tot i que hi ha hagut un menor nombre de protestes al carrer respecte els darrers anys i, en conseqüència, un menor nombre de casos de violència institucional en aquests contextos, les restriccions imposades també han comportat un augment de les vulneracions de drets humans a la via pública. La gestió policial de la pandèmia per fer complir les mesures de confinament ha facilitat un ús desproporcionat de la força per part de cossos de seguretat, i augmentat de forma desmesurada la imposició de sancions administratives (més d'un milió en poc més de tres mesos), retencions o detencions que es podrien considerar arbitràries en moltes ocasions.

Per aquest motiu, entre els mesos de març i juny, des d'Irídia s'han realitzat tasques de seguiment de les actuacions dels cossos i forces de seguretat a tot l'Estat, a través de la campanya #AlertaConDerechos, realitzada des de la plataforma Defender a Quien Defiende.

D'altra banda, l'Estat d'Alarma ha comportat haver de fer diversos canvis en la metodologia de treball del SAIDAVI, per adaptar-la a les restriccions sanitàries, especialment durant els mesos de març a juny. En aquest sentit, les treballadores van passar a dur a terme les seves tasques mitjançant teletreball i les visites i assessoraments es van fer de manera telefònica o per videotrucada. A més, en relació als processos judicials oberts, durant aquell període es van suspendre els terminis processals amb motiu de la paralització del treball dels jutjats, fet que va comportar l'endarreriment dels casos i posterior acumulació de treball a partir d'inicis del mes de juny.

En relació a l'impacte psicosocial de la pandèmia, les restriccions han vingut acompanyades d'una sensació per part de la ciutadania que la normativa no estava clara i que les sancions, en moltes ocasions, eren arbitràries. No saber si s'està fent el correcte i la percepció permanent d'estar en risc de ser sancionat, ha augmentat la sensació d'indefensió i vulnerabilitat. Aquest fet, lligat a la pròpia casuística de la pandèmia, on l'aparició de noves normes sanitàries i la por al contagi era permanent, ha generat sentiments d'angoixa i d'hiperalerta en bona part de la població.

Si afegim a l'esgotament emocional propi del context situacions de vulneració de drets amb agressions i/o humiliacions per part d'agents policials, els sentiments d'indefensió, por, ràbia i desesperança es diposen. Han sigut especialment greus, a nivell emocional, les agressions que han succeït dins dels domicilis. En un moment de confinament, en què la població passava moltíssimes hores dins de casa i on la llar, més que mai, es convertia en un espai de seguretat també a nivell de salut, ser agredida dins de casa trenca de forma rotunda la percepció de sentir-se en un lloc segur. A més, s'hi afegixen els pensaments de ser fàcilment localitzable i susceptible a una nova agressió si els agents decidissin tornar a aparèixer, fet que dificulta la decisió de denunciar per por a represàlies. Aquest temor es suma a la por a ser sancionat en cas de desplaçament per interposar denúncia, el que ha dificultat l'accés a la justícia.

Actualment, ens trobem davant d'una població desgastada emocionalment, que ha vist paralitzada la seva vida d'un dia per l'altre i que ha hagut d'adaptar-se a una realitat inimaginable fins fa poc. Tots els mesos d'estrès sostingut marcats pel confinament, la por a la malaltia, les restriccions en la quotidianitat, els processos de dol, les dificultats econòmiques, l'aïllament social i una profunda incertesa sobre el futur, han generat que la tensió emocional, tant individual com col·lectiva, sigui enorme. La impossibilitat de generar espais de descàrrega dels sentiments, on compartir el malestar i canalitzar-lo, fa que la pressió sigui cada cop més difícil de sostenir.

2.2. Casos atesos el 2020

Al llarg de l'any 2020 el SAIDAVI ha rebut un total de **186 sol·licituds d'actuació davant de presumptes vulneracions de drets humans**. D'aquest total, **96 casos han estat de persones que han patit situacions de violència institucional** que entraven dins l'àmbit d'actuació del Servei. Aquestes sol·licituds han estat ateses d'entre tasques d'atenció i assessorament jurídic; defensa legal; atenció i acompanyament psicosocial; accions comunicatives i d'incidència; visites a centres penitenciaris i al CIE i derivacions a altres entitats expertes en àmbits concrets.

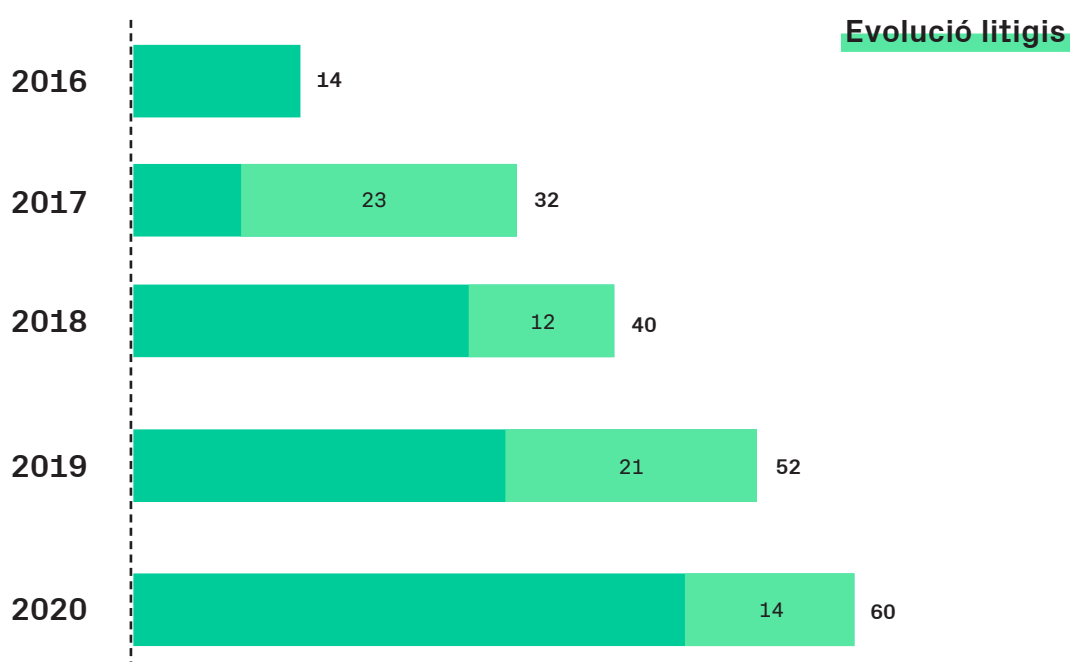
Tenint en compte els registres d'anys anteriors, el número de sol·licituds del Servei ha baixat, fet que atribuïm al context sanitari i a les mesures preses per a la gestió de la pandèmia de la COVID-19. La declaració de l'Estat d'Alarma al mes de març i el confinament que se'n va derivar, a banda de les altres restriccions de moviment i de trobada de grups de més d'un cert nombre de persones, han fet que el número de mobilitzacions i les seves dimensions hagin estat molt menors que altres anys, en els quals la violència institucional en context de protesta havia suposat el major nombre de denúncies i d'atencions del Servei. D'altra banda, el CIE de Barcelona va estar tancat des del 20 de març fins al 5 d'octubre, essent aquest un altre motiu de la reducció en el nombre de casos atesos al Servei.

D'altra banda, entre els casos que han arribat al SAIDAVI a través dels canals establerts en el marc de la campanya #AlertaConDerechos i els que han arribat pels canals d'entrada habituals, s'han atès un total de **60** casos derivats d'actuacions policials a tot l'Estat espanyol en relació a les restriccions sanitàries, **19** causades per un ús desproporcionat de la força, retencions i detencions arbitràries, i **41** per la imposició de sancions administratives.

Sònia Calvó ↓

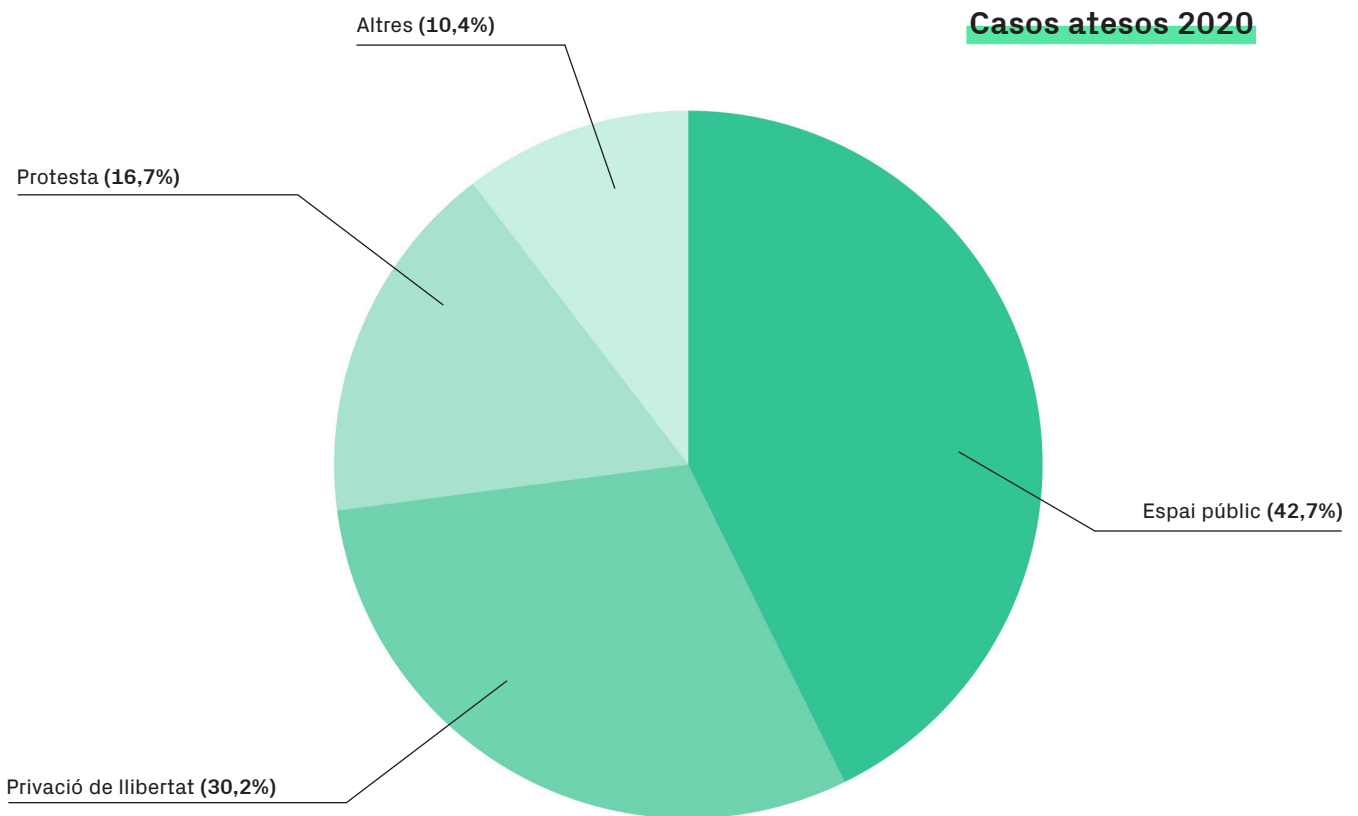
De les 96 sol·licituds rebudes que eren casos de violència institucional i, per tant, entraven dins l'àmbit del Servei, aquest **ha assumit la representació lletrada d'un total de 14 casos**. D'aquests, 3 ho són en context d'exercici de dret a la llibertat d'expressió, informació i/o reunió i manifestació i 11 en context de detenció i/o privació de llibertat (CIE, presó i comissaria). A aquests 14 casos, cal afegir-ne 46 que van tenir entrada entre el 2016 i el 2019 i que s'havien assumit com a litigi des del Servei. Així doncs, **al llarg del 2020 el Servei ha estat portant la representació lletrada de 60 casos**, que han suposat un total de 375 accions legals que s'han combinat amb l'acompanyament psicosocial, amb un total de 125 actuacions psicosocials dutes a terme, i amb accions comunicatives i d'incidència.

En els 82 casos restants, dels quals el Servei no n'ha assumit la representació lletrada, les actuacions han consistit en **tasques d'assessorament i seguiment jurídic**, així com en actuacions psicosocials puntuals. Les tasques que es realitzen des del Servei consisteixen, principalment, en l'orientació jurídica, la preparació per presentar denúncies, recursos i altres escrits de tràmit penal; la realització d'actuacions tendents a assegurar la prova, com la sol·licitud i recopilació d'imatges, testimonis, i altres mitjans de prova; el seguiment del curs de la denúncia presentada i l'assessorament per l'obtenció de l'advocat/da d'ofici i/o la derivació a altres entitats especialitzades amb servei d'atenció a víctimes. En total s'han realitzat **221 actuacions legals** d'assessorament i seguiment, a les quals cal sumar **42 sessions** d'assessorament i orientació psicosocial.

En relació al perfil de les persones destinatàries, del total de 96 persones ateses per haver patit situacions de violència institucional que entraven dins l'àmbit d'actuació del Servei **25 eren dones i 71 eren homes**, entre ells un home trans. Entre les persones ateses hi ha **7 menors d'edat**, 38 persones d'entre 18-34 anys, 28 persones d'entre 35-64 anys, quatre persones de més de 65 anys i, per últim, 19 persones de les que no consta l'edat, ja que l'atenció s'ha fet per telèfon i la informació no s'ha demanat al no ser rellevant per a l'atenció proporcionada.

Dels 96 casos atesos, **16** són en context de protesta, **41** a l'espai públic, dels quals **18** en context de les restriccions de la COVID-19, **29** casos en context de privació de llibertat (15 de presó, 8 de CIE i 6 de commissaria) i **10** casos d'altres àmbits diversos, principalment en contextos de desallotjament o en domicilis.

*Del total de casos atesos (96) pel Servei durant el 2020, un **18,7 %** ha estat per situacions de violència per part dels cossos i forces de seguretat de l'Estat en relació a l'aplicació de les restriccions sanitàries per la COVID-19.*

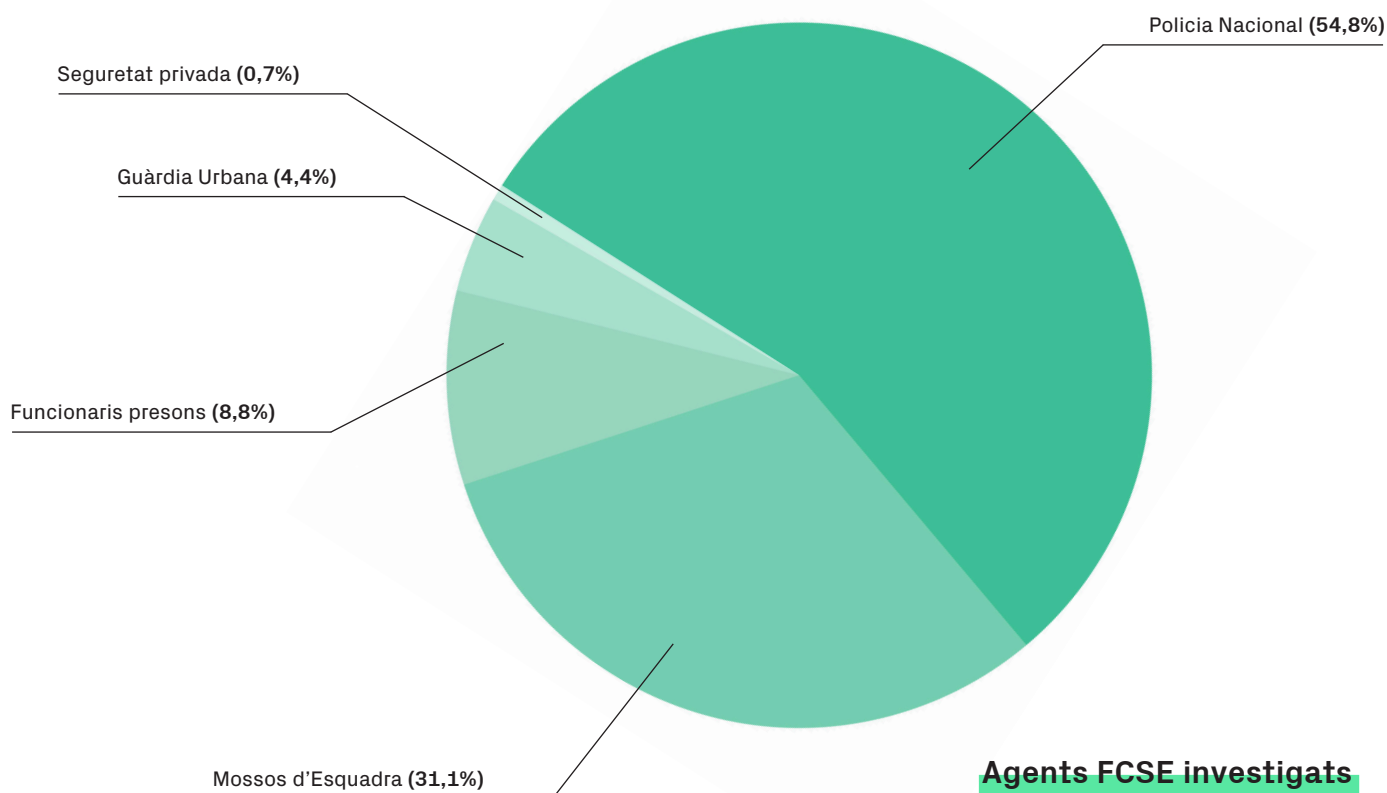
2.3. Litigis actuals

A banda dels litigis sorgits durant aquest any, les advocades d'Irídia continuen treballant en la representació lletrada de **46 casos iniciats en anys anteriors** (2016 a 2019), que encara no han finalitzat. D'aquests casos, 32 tenen a veure amb el context d'exercici de dret a la llibertat d'expressió, informació i/o reunió i manifestació (13 d'ells relacionats amb les càrregues de l'1 d'octubre); uns altres 10 en context de detenció i/o privació de llibertat (CIE, presó i comissaria), 3 amb l'espai públic i un relacionat amb un desallotjament. D'aquests 46 casos, tres es van tancar al llarg de l'any.

En total, entre casos iniciats el 2020 i casos iniciats en anys anteriors, el SAIDAVI ha litigat aquest any en un total de **60 casos**, dels quals **33** són casos en context de protesta, **9** de presó, **8** de CIE, **3** de comissaria, **5** d'espai públic, **1** durant un desallotjament i **1** dins d'un domicili.

Una dada remarcable és que del total de casos que es representen des del Servei, un 37% de les persones representades són racialitzades o migrants, i un 23% de les persones s'identifiquen com a dones, mentre un 77% ho fan com a homes.

Respecte als cossos i forces de seguretat de l'Estat implicats en els fets, **hi ha un total de 122 agents investigats –dels quals 42 són agents dels Mossos d'Esquadra, 74 de la Policia Nacional i 6 de la Guàrdia Urbana–, 12 funcionaris de presons i 1 membre de cossos de seguretat privada**. D'aquests, en 26 casos representats es tracta d'agents de la Policia Nacional, en 21 dels casos de Mossos d'Esquadra, en 3 dels casos, d'agents de la Guàrdia Urbana o policies locals i, finalment, en 9 casos són funcionaris de presons i en 1, membres de cossos de seguretat privada en l'exercici de funcions de seguretat en l'espai públic.

A continuació es destaca l'estat de diversos litigis assumits pel SAIDAVI:

En relació als 13 casos assumits arran de l'operatiu policial de l'1 d'octubre a Barcelona, es ressalta que resten a l'espera de resolució per part de l'Audiència Provincial de Barcelona vàries decisions importants. En primer lloc, la petició del Ministeri Fiscal d'arxivar la majoria dels fets ocorreguts l'1 d'octubre, considerant que només s'haurien d'investigar o jutjar 8 episodis concrets de tota la jornada ocorreguda a Barcelona. Totes les acusacions es van oposar a aquesta petició, que no va ser estimada pel Jutge Instructor i que ara es troba pendent de resolució per part de la Sala Tercera de l'Audiència.

En segon lloc, continuen pendents de resolució les peticions dutes a terme per la majoria d'acusacions de citar com a investigats els alts comandaments que van ordenar i supervisar les càrregues des del centre de coordinació: el Comissari Cap de la Brigada Provincial d'Informació de la Prefectura Superior de la Policia Nacional de Catalunya, amb TIP 18564, Juan Manuel Quintela; el Comissari en Cap de la Unitat Central de la Comissaria General d'Informació del Cos Nacional de Policia, amb TIP 19196, i el Comissari Principal, Cap de les UIP, José Miguel Ruiz Igúzquiza, així com tots els caps de grup que van actuar a totes les escoles. Aquesta petició va ser denegada pel Jutge Instructor i està pendent de resolució per part de l'Audiència Provincial.

Jordi Borràs

Finalment, cal fer menció a la peça de l'Escola Ramon Llull, on el 9 de març es va escoltar en declaració els perits que van elaborar l'informe pericial que confirma la identitat de l'escopeter que va disparar Roger Español, identificat prèviament per Irídia l'any anterior. Així mateix, l'1 d'octubre de 2020 es va presentar un escrit al Jutjat sol·licitant la transformació del procediment en ordinari, per considerar que les ferides patides són constitutives d'un delictes de lesions que han causat inutilització d'un òrgan principal, i per tant, amb una pena aparellada d'entre 6 i 12 anys de presó (art. 149.1 del Codi Penal). Mitjançant la interlocutòria del 20 de gener de 2021, el jutge va denegar aquesta petició basant-se en què es tracta d'un delictes de lesions imprudents, decisió que ja ha estat recorreguda directament a l'Audiència Provincial i està pendent de resolució.

D'altra banda, en relació amb els casos derivats de les protestes d'octubre de 2019, des del SAIDAVI s'està litigant en 14 casos. D'aquests, 6 són per trets de bales de foam o pilotes de goma, 7 per cops amb bastó policial o altres agressions amb impacte a la integritat moral i 1 amb furgoneta policial. D'aquestes víctimes, 3 eren periodistes. Així mateix cal destacar que hi ha un total de 35 agents investigats, 3 del Cos de Policia Nacional i 32 del de Mossos d'Esquadra. Actualment tots aquests casos es troben en fase d'instrucció o a l'espera de resolució administrativa, amb algunes diligències d'investigació encara pendents de practicar.

En relació amb els casos de violència institucional succeïts al CIE, actualment des del SAIDAVI s'està litigant en 8 casos, pels quals hi ha 14 agents investigats. Un dels litigis a remarcar d'aquest 2020 data en realitat del 2017. Aquest any, l'Audiència Provincial de Barcelona ha ordenat reobrir la investigació sobre la denúncia de maltractaments i lesions a tres persones internes per part d'agents de la Policia Nacional per un intent de fugida del Centre d'Internament d'Estrangers de Barcelona, després que el jutge encarregat del control del CIE hagués arxivat la causa sense practicar les diligències mínimes necessàries per aclarir els fets. Entre les diligències d'investigació practicades des de la reobertura de la investigació destaca la identificació d'11 dels agents participants, així com l'inici de les seves declaracions com a investigats i la declaració testifical de la infermera que va atendre a les persones víctimes de la violència. En relació amb els casos de presons, hi ha 12 funcionaris investigats en 9 casos.

Durant el 2020 hem rebut la sentència condemnatòria de conformitat, tal com va decidir la persona afectada, en la qual el Jutjat d'Instrucció 17 condemnava a un guàrdia de seguretat privada de la Renfe a 1 any de presó per un delictes de lesions i al pagament de 6800 euros en concepte de Responsabilitat Civil. En els fets provats de la sentència s'indica que *"El 27 de desembre de 2015 quan D.S.L. es trobava desallotjant, al costat d'altres companys i en l'exercici de les seves funcions, a tres o quatre persones (manters) del vestíbul de l'estació de renfe de Plaza Catalunya es va acostar al lloc L.N.G. que va començar a gravar aquesta actuació amb el seu telèfon mòbil en veure que el grup de vigilants del qual formava part l'acusat i el grup de persones discutien a crits. Davant això, l'acusat va requerir a la Sra N perquè deixés de gravar i, veient que la interpellada ignorava tal requeriment, i sabent que la seva acció afectaria la integritat corporal de L.N.G. va esgrimir contra ella la seva defensa reglamentària propinant-li un cop a la mà esquerra amb la qual sostenia el telèfon que li va ocasionar la fractura de la falange distal del primer dit de la mà"*.

Victor Serri ↓

3. Vulneracions de drets

3.1. Incompliment del deure d'investigar de l'Estat

El dret a la tutela judicial efectiva és un dret fonamental previst a l'article 24.1 de la Constitució Espanyola i a l'article 6 del Conveni Europeu de Drets Humans, i fa referència al dret de tota persona a que la seva causa sigui escoltada, equitativament i pública, dins d'un termini raonable, per un tribunal independent i imparcial, establert per la llei.

El dret a la tutela judicial efectiva només serà satisfet si es produeix una investigació efectiva i suficient d'allò denunciat i així ho ha interpretat tant el Tribunal Constitucional com instàncies internacionals. La seva jurisprudència és pacífica en determinar que és una vulneració del dret a la tutela judicial efectiva que no s'obri o que es clausuri la instrucció (investigació judicial) quan hi hagi sospites raonables que s'ha pogut cometre un delictes de tortures o de tractes inhumans o degradants denunciat, i quan aquestes sospites es revelin com a susceptibles de ser aclarides¹.

La doctrina constitucional circumscriu en el marc de les exigències que es deriven del dret a la tutela judicial efectiva (art. 24.1 CE), la vessant processal de la prohibició de la tortura i dels tractes inhumans i degradants (art. 15 CE). És a dir, el deure d'investigació efectiva i suficient per part de l'Estat ha de veure's reforçat en casos de denúncies per tortura, tracte inhumà o degradant i actuacions contra la integritat física i moral² per part de funcionaris públics o forces i cossos de seguretat; i l'incompliment d'aquesta obligació de l'Estat pot constituir una vulneració de la prohibició de la tortura en si mateixa, pel fet processal de no investigar-la.

El Tribunal Europeu de Drets Humans (TEDH) ha condemnat en 12 ocasions a l'Estat espanyol per violació de l'article 3 del Conveni Europeu de Drets Humans referent a la prohibició de la tortura, en la seva vessant processal, és a dir, per no investigar degudament les denúncies en aquesta matèria. En un d'aquests casos també es va condemnar per violació de l'article 3 en la seva vessant material, és a dir, considerant provades les tortures o tracte inhumà o degradant. En les diferents condemnes a l'Estat espanyol, la jurisprudència del TEDH ha reiterat que és necessari "que es realitzi una investigació oficial eficaç que ha de poder arribar a identificar i castigar als responsables"³. Per aquest motiu, ha recriminat el fet que es dicti sobreseïment sense practicar les proves idònies (inclòs l'interrogatori dels agents participants, les diligències per a la seva identificació o declaració de testimonis que podrien esclarir els fets i el càstig dels eventuais responsables⁴), quan s'al·lega, de forma plausible, haver estat víctima de maltractes per part d'agents de l'Estat⁵.

¹ STC 37/2017, FJ 4

² SSTC 69/2008, de juny, FJ 2°; 63/2010, de 18 d'octubre, FJ 2°

³ Martínez Sala i altres c. Espanya (02/11/2004)

⁴ Otamendi Eiguren c. Espanya (STEDH, 16 octubre 2012, núm. 47303/08) Etxebarria Caballero c. Espanya (7 d'octubre de 2014, núm. 74016/12)

⁵ Ataun Rojo c. Espanya (7 d'octubre de 2014, núm 3344/13) o B.S. c. Espanya (STEDH, 24 de juliol 2012, demanda n° 47159/08)

L'obligació d'investigar és de l'Estat, entenent com a tal tot el poder judicial, però també tots els nivells de l'administració (l'executiu) i el legislatiu en la mesura que una legislació adequada contra la tortura és també un mecanisme efectiu. No obstant, i malgrat les reiterades condemnes, encara hi ha serioses deficiències en les investigacions dutes a terme per part del poder judicial o en la rendició de comptes i investigacions internes per part dels cossos policials. Pel que fa als litigis que es representen des del Servei, s'ha identificat la vulneració d'aquest dret en diferents moments del procés judicial o en l'àmbit intern administratiu, atès que no es duen a terme investigacions efectives i suficients. Cal tenir present que els casos que el Servei assumeix com a litigi són casos d'especial gravetat i, tanmateix, en més del 81% s'ha produït alguna de les següents situacions en algun moment de la instrucció: el jutjat o tribunal no ha garantit una investigació efectiva dels fets denunciats, el ministeri fiscal no ha assumit un rol actiu per fomentar aquesta investigació, o bé els cossos policials no han facilitat informació de la qual haurien de disposar (o directament en disposen) per tal d'aclarir els fets denunciats i identificar als agents o funcionaris responsables. Aquestes situacions poden comportar una vulneració del dret a la tutela judicial efectiva i, fins i tot, una vulneració del deure de l'Estat d'investigar denúncies de tortures i els tractes o penes cruels, inhumanes o degradants per part d'agents de l'Estat.

Bru Aguiló

3.1.1. Policia

L'obligació de l'Estat d'investigar les denúncies per tortures i maltractament com a branca de la prohibició de la tortura, inclou també als cossos i forces de seguretat. El fet que els mateixos cossos policials no facilitin la investigació en casos de denúncies de delictes que s'haurien produït en les seves actuacions constitueix una veritable xacra en els mecanismes de l'Estat contra la impunitat. Tot i alguns avenços, en la majoria de casos les investigacions internes no es duen a terme de forma exhaustiva i eficaç. És especialment preocupant el fet que en la immensa majoria dels casos que es representen des del Servei, ni companys ni superior jeràrquic faciliten informació per a la identificació dels agents perpetradors, ni s'han iniciat investigacions d'ofici per part dels superiors jeràrquics. Així mateix, tampoc s'aporten a temps imatges enregistrades en dependències policials (si no hi ha la petició del particular o una denúncia prèvia) o pels propis agents i que serviren per aclarir els fets o els seus responsables. En casos en què el jutjat requereix al departament policial corresponent informació específica sobre l'operatiu o sobre l'actuació denunciada, s'ha identificat que en ocasions s'aporta molta menys informació que la sol·licitada pel jutjat. És preocupant i representatiu de tot l'anterior que de la totalitat dels **60 litigis** en curs durant el 2020, **només en 3 casos el propi cos policial ha dut a terme la identificació dels agents responsables.**

3.1.2. Fiscalia

El paper de la fiscalia en el sistema penal espanyol és de gran rellevància, atès que té la missió de promoure l'acció de la justícia en defensa de la legalitat, dels drets de la ciutadania i de l'interès públic tutelat per la llei. En el marc del procediment penal, el Ministeri Fiscal té la funció d'instar a l'autoritat judicial a l'adopció de les mesures cautelars que siguin procedents i la pràctica de les diligències encaminades a l'esclariment dels fets, així com vetllar per la protecció processal de les víctimes, hi hagi o no acusació particular⁶. De fet, la inactivitat del Ministeri Fiscal en els casos de maltractament o tortura contrasta amb l'activitat acusadora que té en la resta de delictes, en què en moltes ocasions no hi ha cap acusació particular impulsant el procediment.

En aquest sentit, doncs, en els procediments de denúncies presentades contra funcionaris o agents de cossos de seguretat de l'Estat que es representen des de l'Irídia, en molts casos el paper acusador del Ministeri Fiscal és pràcticament inexistent o fins i tot adopta una postura defensiva, oposant-se a la pràctica de diligències d'investigació, sol·licitant el sobreseïment de les actuacions o oposant-se a la personació de l'acusació popular. Només en **3 dels 60 litigis** en curs el 2020, s'ha detectat que el Ministeri Fiscal dugui a terme una actuació proactiva a l'hora de requerir la pràctica de diligències d'investigació en favor dels fets denunciats per la víctima. Per contra, en **31 dels litigis**, el Ministeri Fiscal ha tingut un rol d'oposició a la pràctica d'una investigació exhaustiva i eficaç dels fets denunciats o bé s'ha oposat a la personació de l'acusació popular.

⁶. Article 3 de l'Estatut Orgànic del Ministeri Fiscal

Valentina Lazo ↓

3.1.3. Poder Judicial

Un dels grans garants de la tutela judicial efectiva han de ser els propis jutjats i tribunals, a fi que es dugui una investigació eficaç dels fets denunciats. La doctrina constitucional estableix que no es produeix una **investigació judicial eficaç** quan davant d'una denúncia de tortures o maltractaments, els òrgans judicials decideixen arxivar les diligències obertes (o tramitar el procediment per delictes lleus) quan encara no s'ha aclarit suficientment la realitat dels fets denunciats i existeixen mitjans raonables i disponibles per dissipar els possibles dubtes al respecte. En **35 casos dels 60** en curs el 2020, en algun moment s'ha procedit a arxivar les actuacions abans de practicar totes les diligències d'investigació raonables, disponibles, eficaces i pertinents⁷.

En **24** d'aquests, l'Audiència Provincial ha estimat el recurs interposat contra el sobreseïment i ha ordenat reobrir les actuacions al jutjat de primera instància precisament per no incórrer en una vulneració del dret a una investigació efectiva. En alguns dels restants, encara s'està a l'espera de resolució.

⁷. Requisits que marca la jurisprudència del TC STC 34/2008, de 25 de febrer, SSTC 34/2008, de 25 de febrer, FJ 7º; 52/2008, de 14 d'abril, FJ 5º; i 107/2008, de 22 de setembre, FJ 2º. STC 69/2008, de 23 de juny, FJ 5º

3.1.4. Col·legi de l'Advocacia

En la fase d'assessorament i seguiment que es du a terme des del Servei, s'ha identificat que en nombroses ocasions hi ha una aplicació restrictiva dels drets de la víctima⁸. Una de les qüestions detectades és que, moltes vegades, els Jutjats no informen a les víctimes sobre les decisions d'arxiu o de pas a delictes lleus, fet que dificulta molt fer-ne un seguiment. En relació als casos de transformació a delictes lleus, no es notifica la resolució, sinó directament la citació al judici i és habitual que el fet d'assignar representació lletrada d'ofici -un cop sol·licitada- depengui de la voluntat o dinàmica pròpia dels Jutjats. En moltes ocasions, aquesta es denega per entendre que no és obligatòria i, per tant, les persones denunciants es troben soles en un procediment contra agents de l'autoritat. Procediment judicial que pateix les mancances ja esmentades en apartats anteriors –investigació insuficient i inactivitat o oposició del Ministeri Fiscal– i que, per tant, condueixen a l'absolució dels agents en el millor dels casos, o a l'arxiu en la fase prèvia sense que hagi tingut lloc una investigació efectiva dels fets denunciats. En aquest sentit, la intervenció d'un advocat o advocada especialitzada en els moments anteriors a la interposició de la denúncia per tal de preservar prova, en la interposició de la mateixa i al llarg del procediment que s'inicia amb ella, és fonamental per tal que les persones víctimes de violència institucional puguin conèixer els seus drets, rebre un correcte assessorament jurídic i veure salvaguardats els seus interessos.

3.1.5. Impacte psicològic del incompliment del deure d'investigar: la revictimització

Un cop analitzades les diferents administracions que intervenen en els casos de violència institucional, enguany cal destacar amb èmfasi l'impacte que genera la manca d'investigacions efectives en la pròpia víctima, ja que és un fet especialment preocupant. Investigar és validar el relat de la persona afectada, per tant, és un reconeixement per part de les administracions de l'experiència viscuda. Els mecanismes de denúncia de situacions de violència institucional haurien de contribuir a la reparació de la víctima. No obstant, des del Servei s'ha identificat que amb la manca de mecanismes efectius i d'investigació, no s'està contribuint a fer efectiva aquesta reparació i a més s'està generant una situació d'indefensió que contribueix a la revictimització de la persona agreujada; que accentua els impactes psicològics de la violència institucional i afegeix nous malestars.

En els casos que acompanya el Saidavi, s'han detectat diverses situacions que poden generar revictimització. En primer lloc, que el procediment obert s'arxivi per manca de proves o s'aturi i trigui més temps de l'habitual en resoldre's dificulta a la víctima integrar l'experiència viscuda, ja que el seu relat no queda validat per l'administració i moltes vegades és, més aviat, qüestionat. D'altra banda, també s'ha detectat que durant el procediment els diferents operadors jurídics es mostren poc propers a les víctimes i les seves necessitats, i aquestes es veuen qüestionades o insegures amb el seu propi procediment. Això genera indefensió, així com augment de l'ansietat i d'altres símptomes relacionats amb el trauma quan hi ha requeriments jurídics al llarg del procediment. En alguns casos aquest aspecte pot portar la víctima a voler abandonar el procediment judicial.

⁸ Previstos a la Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la Victima.

En segon lloc, l'impacte de la manca de reconeixement i validació efectiva de la versió de la víctima genera sentiments de culpabilitat i indefensió, alhora que invisibilitza la seva narrativa. Cal partir del fet que l'agent que exerceix la violència té un rol de poder respecte a la persona agredida, pel fet de ser part d'un cos de seguretat de l'Estat. Si el relat de la víctima no s'investiga, no s'està validant i, per tant, la seva versió queda a priori qüestionada. L'asimetria de poder es reflexa, doncs, en el procediment d'investigació i en la legitimitat del relat de les parts implicades. Aquest qüestionament genera sentiments d'humiliació, por, desesperança apresada i desconfiança en les institucions, així com un cert qüestionament d'allò viscut, dificultant-li la integració d'aquesta experiència, aspecte que genera malestar i pot cronificar els impactes d'aquest tipus de violència.

Cal afegir la sensació d'indefensió i el replantejament del concepte de seguretat als aspectes presents fruit de la revictimització. Si no hi ha mecanismes reals d'investigació i reparació del dany causat es genera una afectació a les creences bàsiques de la persona, sobretot en relació als conceptes de seguretat i indefensió. Les creences bàsiques són aspectes identitaris que contribueixen a la construcció de la visió del món; per tant, quan es veuen afectades, es pot generar un qüestionament del jo i una identificació de la persona com a víctima.

Finalment, és important destacar que la revictimització augmenta, profunditza i pot arribar a cronificar els impactes psicològics que té la violència institucional, sobretot quan els impactes contribueixen al desenvolupament de trastorns de base traumàtica, d'ansietat i depressius. Aquestes situacions es donen habitualment en els casos amb un major grau de vulnerabilitat agreujada si es genera una revictimització.

A més de no garantir un procés real de veritat, justícia i reparació - què és el que implica no investigar una al·legació de tortura o maltractament -, tampoc es dona a la persona afectada l'assistència necessària (psicològica i jurídica). Aquest fet és especialment greu i preocupant, tant des de la perspectiva de l'incompliment de les seves obligacions per part de l'Estat, com per l'efecte psicològic i psicosocial que això té en la persona, cronificant el procés de recuperació davant situacions de violència institucional.

Per aquest motiu, l'equip psicosocial d'Irídia du a terme un seguiment individual al llarg de tot el procediment judicial, amb l'objectiu d'evitar o minimitzar la revictimització i generar processos de reparació reals. El servei d'atenció psicosocial inclou acompanyar la persona agredida durant els diferents requeriments judicials, informar-la a través de l'advocada dels canvis i novetats i adaptar el llenguatge jurídic perquè li resulti entenedor. En l'acompanyament individual es treballen els impactes psicològics derivats de la situació de violència institucional i es contribueix a la construcció d'un relat enfortidor i no victimitzant, narrat des de la pròpia persona. Tanmateix, no es pot oblidar que aquesta tasca hauria de ser assumida per l'Administració, atès que ha estat la generadora del dany. La reparació del dany per part de l'Estat és clau en aquests tipus de processos, en tant que s'ha generat des del mateix Estat. En aquest sentit, el reconeixement del relat de les persones afectades és un aspecte essencial en la reparació, així com l'establiment de mesures preventives orientades a la recerca de la veritat, la reparació i la no repetició.

3.2. Invisibilització dels impactes psicosocials de la violència institucional

Durant el 2020, l'equip psicosocial d'Irídia ha seguit treballant per visibilitzar els impactes psicològics de la violència institucional al llarg del procediment judicial. Valorem molt positivament la tasca del personal de metges forenses de l'IMLCFC (Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya) encarregat de realitzar les exploracions forenses per determinar la relació entre les lesions físiques i/o psicològiques i els fets denunciats, així com els impactes causats. En els casos de sospita de tortura o maltractament durant la detenció o custòdia, els metges forenses tenen l'obligació d'aplicar el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació a la tortura o maltractament aprovat l'abril del 2016. Aquest protocol contempla l'ús del Protocol d'Istanbul, el Manual per la investigació i la documentació eficaces de la tortura i altres penes o tractaments cruels, inhumans o degradants (el primer document conjunt de regles per documentar la tortura i les seves conseqüències, adoptat per l'Oficina de l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans l'any 2000).

En aquest sentit, el Protocol d'Istanbul consta d'un apartat específic per avaluar les lesions psicològiques. Tanmateix, el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació a la tortura o maltractament previst per l'IMLCFC no reflecteix la totalitat del Protocol d'Istanbul, duent a terme un examen de la persona molt menys exhaustiu sobretot a la part d'exploració psicològica on només hi ha un apartat d'estat mental i no s'especifiquen les proves psicològiques administrades ni altres aspectes com funcionament social i queixes psicològiques actuals. A més, no inclou l'apartat de qualificació professional on s'indica l'experiència i formació del professional que administra el Protocol d'Istanbul. Finalment, el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació a la tortura o maltractament recomana l'ús del Protocol d'Istanbul en cas d'al·legació de tortura o maltractament però no ho contempla com a obligatori.

En casos de violència institucional on no hi hagi específicament una situació de tortura o maltractament, seria també adequat aplicar el Protocol d'Istanbul. En l'eventualitat que no sigui possible dur a terme el protocol en tots els casos, resulta imprescindible que en els exàmens forenses es detectin i facin constar els impactes i lesions psicològiques en l'exploració forense. El fet que no s'apliqui com a pràctica general invisibilitza lesions i impactes que la violència institucional genera en un gruix important de casos. A més, invisibilitzar-los contribueix a la revictimització de la persona víctima, en invisibilitzar i desconèixer el patiment derivat de la violència institucional al llarg del procediment judicial.

Per tot això, enguany des de l'equip psicosocial d'Irdia, s'han realitzat 10 informes on es recullen els impactes psicològics detectats en l'acompanyament psicosocial que es realitza des del Servei. Aquests informes s'aporten al procediment judicial per tal que s'aprovi una pericial psicològica forense i així poder acreditar els impactes conseqüència de l'agressió. De fet, i precisament pels informes presentats, s'ha aconseguit que es realitzessin tres exploracions forenses psicològiques. També, en col·laboració amb Sira (Red de Apoyo terapéutico, jurídico y psicosocial), s'ha realitzat un Informe d'Avaluació Pericial, informe aportat al procediment judicial. En els tres casos, les conclusions recullen i determinen impactes psicològics causats per l'agressió denunciada. Aquest fet evidencia la importància de poder recollir de manera sistemàtica aquests impactes, per tal que no quedin invisibilitzats al llarg del procediment judicial.

No obstant, no hauria de ser necessari haver de presentar informes psicosocials ni requerir-ho de forma expressa i reiterada per tal que es dugui a terme l'exploració forense psicològica. Acreditar aquestes lesions és determinant per a la qualificació del delictes, atès que el patiment físic o mental és un dels elements del tipus penal de tortura, del delictes contra la integritat moral i del delictes de lesions (psíquiques). Al seu torn, la seva severitat també serà determinant per a la seva qualificació com a més o menys greu o fins i tot com a delictes lleus en el cas del delictes de lesions.

Jordi Borràs ↓

3.3. CIE

3.3.1. Maltractaments

El treball d'Irídia al Centre d'Internament d'Estrangers de Barcelona se centra principalment en l'atenció jurídica davant situacions eventuais de violència institucional, ja sigui per petició directa al Servei per part de les pròpies persones internes o per derivació d'organitzacions com Migra Studium o Tanquem els CIE.

L'any 2020 ha estat marcat per la pandèmia de la COVID-19 a tots els nivells, especialment en espais de privació de llibertat com el CIE. De fet, tant bon punt es va decretar l'Estat d'Alarma, es va qüestionar com es podrien complir les mesures de confinament associades en un espai com aquest, on les persones comparteixen cel·la en grups de fins a 6 persones i que, malgrat tractar-se d'un recurs públic, compta amb un sistema d'atenció sanitària privat, del qual s'han produït nombroses queixes en els últims anys.

Malgrat que el CIE va restar tancat temporalment per la pandèmia durant més de sis mesos, des del Servei, l'any 2020, s'han presentat **6 denúncies** contra agents de la Policia Nacional, encarregats de la custòdia al Centre, **per situacions de violència institucional**. Aquest fet suposa un augment respecte anys anteriors, ja que en tot el 2019 es van atendre **4 casos**. En total, doncs, s'estan representant **8 casos de violència institucional** davant els tribunals, tenint en compte casos oberts d'anys anteriors i d'altres casos que s'han anat tancant pel fet principalment que la persona víctima d'agressions ha sigut deportada sense poder continuar amb el procediment penal. En tots els casos que es representen, les persones internes relaten agressions físiques per part dels agents, així com tractes vexatoris i/o degradants.

Han sigut especialment preocupants les condicions en les que han estat les persones internes al CIE un cop se'n va acordar la reobertura el mes d'octubre de 2020. En menys d'una setmana, hi va haver un brot de COVID-19 al Centre –amb almenys 8 persones positives–, acordant-se'n la quarantena i aïllament en cel·les sense cap tipus de mobiliari ni tampoc serveis, estant tancats 24 hores al dia totalment sols. Davant la desesperació per la situació viscuda, algunes persones internes van acabar autolesionant-se, motiu pel qual van ser agredides per part dels funcionaris que els custodiaven, segons el relat dels interns.

3.3.2. Dificultats en l'exercici del dret a la defensa

Expulsions i deportacions

Una de les grans dificultats en la denúncia i investigació de les agressions que es produeixen als CIEs és que les víctimes i els testimonis d'aquestes agressions són expulsades escassos dies després dels fets o en poques setmanes. Això suposa que en el moment interposar la denúncia, en moltes ocasions, l'Administració ja està ultimant les gestions per a l'expulsió de la persona agredida o, en el pitjor dels casos, ja n'ha executat la seva expulsió impossibilitant fins i tot l'inici del procediment penal per investigar els fets. Així doncs, la celeritat amb què actua l'Administració per expulsar la persona en qüestió contrasta amb el ritme judicial dels procediments penals per investigar fets tan greus com tortura o altres tractes o penes cruels, inhumanes o degradants. No hi ha cap canal específic per vehicular aquestes denúncies amb rapidesa als Jutjats, pel que quan es reparteix l'assumpte al Jutjat corresponent i aquest acorda (o no) la incoació del procediment d'investigació, poden haver passat setmanes.

Precisament per aquest motiu, des del Servei s'actua amb la màxima celeritat quan es té coneixement d'un cas d'aquestes característiques, i se sol·liciten mesures cautelars urgents. Concretament, se sol·licita al Jutjat de Guàrdia que acordi la suspensió cautelar de l'expulsió de la víctima, almenys fins que se li hagi pogut prendre la corresponent declaració com a prova pre-constituïda, entre altres qüestions. Malgrat que des del Deganat dels Jutjats de Barcelona s'han enviat recomanacions en aquest sentit, en què ha participat Irídia, en cap de les denúncies presentades durant l'any 2020 s'han acordat per part dels Jutjats de Guàrdia les diligències urgents que se sol·licitaven per garantir la prova dels fets i el curs del procediment, ni s'ha suspès la deportació de la persona afectada o testimonis de manera cautelar. En conseqüència, es té confirmació de la deportació d'almenys 2 persones en els dies immediatament posteriors a presentar la denúncia per maltractaments, així com d'altres 3 persones també deportades sense haver-les-hi pres declaració ni haver sigut visitades per un metge forense per analitzar les lesions que denunciaven.

Dificultat en l'accés al CIE

Resulta necessari posar de manifest que varies lletrades d'Irídia han tingut dificultats per accedir al CIE de la Zona Franca de Barcelona durant els mesos d'octubre i novembre de 2020 per a entrevistar-se amb persones internes que volien denunciar agressions. En una de les ocasions, directament se'n va impedir l'entrada per part del Director del Centre. Encara s'està aclarint si hi va haver algun tipus d'indicació directa per part dels Jutjats de Control per limitar l'entrada de lletrats i d'altre personal extern a l'interior del CIE o si va ser decisió exclusiva del Director del Centre.

En tot cas, impedir l'entrada a una lletrada que ha estat cridada per una persona interna (o bé alertada per organitzacions de Drets Humans que duen a terme visites al Centre) per denunciar un possible cas de tortura i/o maltractament, en un context especialment delicat a l'interior del CIE, és una vulneració del dret a la tutela judicial efectiva i podria suposar, fins i tot, obstrucció a la justícia, així com una violació de l'article 3 del Conveni Europeu de Drets Humans, que obliga l'Estat a investigar les tortures i els maltractaments.

Davant d'aquest fet, es va presentar una queixa al Jutjat de Control del CIE, que va emetre una nova resolució deixant en suspens l'acord utilitzat fins aleshores relatiu a les visites d'advocats i entitats de Drets Humans al CIE i especificava els següents requisits per tal de poder-se dur a terme aquestes visites: "caldrà facilitar als interns impresos, instàncies o els documents oportuns perquè manifestin personalment la seva voluntat d'entrevistar-se amb un lletrat en concret, que detallin l'objecte en concret de l'entrevista, així com la urgència o el caràcter inajornable de la mateixa. Un cop presentada aquesta instància amb les dades concretes de l'Advocat, haurà de facilitar-se l'accés pel Director del Lletrat/da les dades del qual hagin estat designats". No obstant això, caldrà veure l'efectivitat d'una mesura d'aquest tipus, tenint en compte que en molts dels casos existeix una barrera idiomàtica que afecta les persones internes al CIE i que a la pràctica pot dificultar l'exercici d'aquest dret fonamental.

Així mateix, al tractar-se d'estades temporals, resulta difícil, si no pràcticament impossible, que les persones internes coneguin les dades concretes dels advocats que els podrien visitar. Igualment, que es requereixi a les persones internes posar per escrit el motiu de la visita podent-se tractar de denúncies per situacions de violència institucional i maltractaments, suposa un obstacle al dret a la representació lletrada i fins i tot a la confidencialitat que regeix les relacions entre l'advocacia i les persones representades.

Valentina Lazo ↓

Dificultat en la tasca de representació

Un dels obstacles existents en els procediments penals que investiguen denúncies de maltractaments al CIE de Barcelona, és que els Jutjats d'Instrucció a vegades dificulten la representació que exerceixen les advocades de les persones denunciants en el procediment penal a partir de qüestionar elements formals, malgrat generar una total indefensió a la persona denunciada que en la gran majoria de casos ja es troba deportada.

En una de les denúncies presentades durant l'any 2020, es va interposar la denúncia a nom de l'intern conjuntament amb una designa signada pel mateix amb el segell del Centre, i es va tenir a l'advocat d'Irídia per designat al procediment. Posteriorment, el Jutjat d'Instrucció va arxivar el cas i en voler interposar el corresponent recurs contra el sobreseïment, el Jutjat no ho va permetre al·legant que la designa de l'intern, que es trobava deportat, no era suficient, i requerint uns poders notariais de representació.

Des d'Irídia es considera que no permetre la representació amb la mera designa de l'intern i demanar un poder notarial (o apud acta) suposa un impediment formal que contravé el dret a la tutela efectiva de l'intern i vulnera el dret efectiu d'accés als Tribunals, causant una indefensió material evident, al no poder intervenir en el procediment i, per tant, no poder recórrer una decisió tan transcendental com la interlocutòria de sobreseïment.

Finalment, en el cas concretament denunciat, el Jutjat ha acabat reconeixent la vulneració i ha permès la representació per part d'Irídia. Cal remarcar, però, que el cas va resultar paralitzat per aquesta qüestió durant gairebé un any.

3.3.3. Aïllament

A diferència del que succeeix en el règim penitenciari, les característiques de l'aïllament al CIE no estan regulades: no hi ha una normativa sobre quines són les causes que motiven una mesura tan greu com l'aïllament, ni en quines condicions s'ha de dur a terme. No obstant, hi ha constància que l'aïllament s'ha utilitzat en casos amb risc de suïcidi, en la gestió de la pandèmia de la COVID-19, i també com a mesura sancionadora. Concretament, durant els mesos d'octubre i novembre es van aïllar **8 persones** al mateix temps en zones del CIE que encara estan per determinar. Els **2 interns pels quals s'ha presentat denúncia** descriuen unes condicions de quarantena absolutament inhumanes i molt degradants, tant pel propi espai on es trobaven com pel tracte rebut per part d'alguns dels agents que els custodiaven, arribant fins al punt d'autolesionar-se sense rebre l'assistència sanitària deguda.

“Vaig passar deu dies aïllat en una habitació del CIE que no sé localitzar dins del centre. L'habitació no comptava amb cap moble, ni cadira, ni llit on pogués seure o estirar-me. Tampoc tenia cap taula ni prestatgeria. Tampoc hi havia llum. Només hi havia una finestra. Vaig passar les 24 hores d'aquells 10 dies tancat en aquella habitació sense tenir contacte amb cap altre intern, dormint i menjant al terra. Només podia sortir per anar al lavabo quan ho demanava als agents i si aquests accedien a obrir-me la porta per deixar-m'hi anar.

En ocasions, vaig haver de fer les meves necessitats a través de la finestra perquè els agents es negaven a deixar-me sortir per anar al bany. Vaig perdre la noció del temps, sent incapaç de situar quan es van produir tots els incidents que vaig viure durant l'aïllament. Durant aquests 10 dies, sense poder precisar ni quin dia ni en quina hora, he rebut en dues ocasions agressions per part de la policia. La primera agressió que vaig rebre va ser al principi de l'aïllament. Fruit de la situació d'isolació que estava vivint, tancat tot el dia, sense poder parlar amb ningú, sense un llit on poder estirar-me, sentint que m'estaven tractant de forma degradant i inhumana, vaig agafar el ganivet de plàstic que em van proporcionar per menjar i em vaig autolesionar. Provocant-me talls arreu del cos.

Quan els agents se'n van adonar, van entrar a l'habitació dient-me que em tranquil·litzés, em van agafar els braços per l'esquena immobilitzant-me i, llavors, van començar a donar-me cops de puny i puntades. Mentre uns m'agafaven, la resta em colpejaven. No puc discernir quants agents hi havia en aquell moment dins de l'habitació, però sé que n'hi havia dos d'ells que portaven el casc protector. En els dies següents, encara en aïllament, em van portar el menjar i me'l van tirar, mostrant un absolut menyspreu per mi i per la delicadíssima situació que vivim tots els interns al CIE i, més encara, els que ens trobem separats i sols dins el propi aïllament d'un centre de reclusió com el centre per estrangers. Em vaig queixar, vaig dir als agents que m'estaven tractant com un gos i això va provocar que entressin a l'habitació i de nou em colpeguessin. Com en l'anterior ocasió, em van agafar els braços per l'esquena immobilitzant-me i quan em tenien immobilitzat entre dos o tres, la resta em donaven cops de puny i puntades”.

El denunciant va ser deportat l'1 de desembre de 2020 des del CIE de Barcelona a Algèria junt amb un grup d'unes altres 30 persones. La deportació es va dur a terme sense que el Jutjat d'Instrucció competent hagués acordat les mesures sol·licitades de prendre-li declaració i ser visitat per un/a metge forense de manera urgent, així com que fos suspesa cautelarment la seva deportació fins que es poguessin dur a terme les diligències d'instrucció necessàries, la qual cosa suposa, de nou, una greu vulneració del dret a la tutela judicial efectiva.

3.3.4. Sanitat

Una qüestió especialment destacable és el fet que la salut de les persones internes al CIE va a càrrec d'una empresa privada, quedant fora del circuit públic d'atenció sanitària. La gestió privada de la salut dels interns dificulta la transparència i el retiment de comptes, fet que en alguns casos ha derivat en pràctiques irregulars.

Com a mostra d'aquesta afirmació, se'n destaca un cas concret en què l'Audiència Provincial de Barcelona, en una resolució de 19 de desembre de 2020, posa de manifest que a l'informe mèdic que havia fet el servei sanitari del Centre a la persona interna denunciant dels maltractaments no s'hi feia constar cap tipus de lesió *“el que posa en dubte l'exhaustivitat del reconeixement i el seu ajust a les exigències del Protocol d'Istanbul”*. Així mateix, en el mateix cas, no s'identificaven els facultatius que van reconèixer les persones internes, figurant-hi únicament la referència genèrica *“Servicio Médico CIE Barcelona”*, qüestió que l'Audiència Provincial titllava de pràctica irregular.

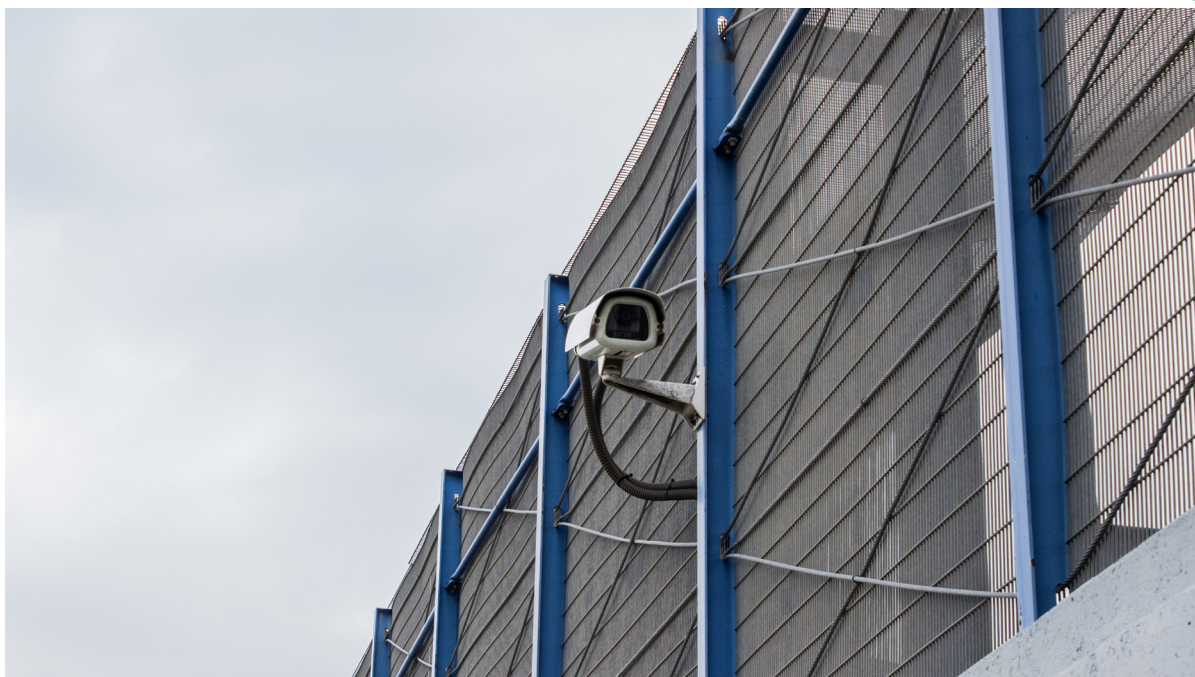
3.3.5. Espai d'opacitat

La figura del Jutjat de Control del CIE està prevista a la Llei Orgànica 4/2000, de 11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social (coneguda com Llei d'estrangeria). Concretament, l'article 62.6 preveu que *“el Jutge competent per al control de l'estança d'estrangers als Centres d'Internament i a les Sales d'Inadmissió de les fronteres, serà el Jutge d'Instrucció del lloc on estiguin ubicats, havent de designar un concret Jutjat en aquells partits judicials en què n'existeixin varis. Aquest Jutge coneixerà, sense ulterior recurs, de les peticions i queixes que plantegin els interns en allò que afecti als seus drets fonamentals. Igualment, podrà visitar els centres quan tingui coneixement d'algun incompliment greu o quan ho consideri convenient”*.

Tanmateix, i malgrat que efectivament en alguns casos l'existència d'aquesta figura ha comportat canvis i avenços en els drets de les persones internes, en d'altres casos no ha estat així. El fet que no hi hagi una regulació específica dels Jutjats de Control, en termes de procediment o terminis, per exemple, acaba comportant que la tasca tingui un component especialment personalista i poc regular en l'exercici d'aquesta funció, amb diferències notables entre Jutjats de Control, fins i tot dins un mateix partit judicial.

En el cas concret de Barcelona, els Jutjats de Control competents són els Jutjats d'Instrucció 1 i 30 de Barcelona i són un exemple de l'anomalia esmentada. Efectivament, durant anys, les organitzacions de Drets Humans han sigut testimonis de la inacció d'un dels dos Jutjats, el 30, que en molt poques ocasions responia els escrits de queixa presentats i, quan ho feia, era tard i poc efectiu. Recentment hi ha hagut un canvi en la titularitat del Jutjat d'Instrucció 30, amb una magistrada diferent, que sí que ha anat donant resposta a determinades queixes presentades.

Valentina Lazo ↓

Tanmateix, i precisament en el context de pandèmia, es pot afirmar que l'actuació dels Jutjats de Control del CIE de Barcelona no ha sigut l'esperada, amb repercussions directes en els drets de les persones internes. Concretament, el 16 d'Octubre de 2020, Irídia i Migra Studium van presentar una queixa de manera conjunta en la qual se sol·licitava el tancament cautelar del CIE davant l'anunci que diverses persones s'havien contagiat de COVID-19. Així mateix, també se sol·licitava que, en cas de no ordenar el tancament, el Jutjat competent dictés mesures de protecció en el marc de la pandèmia, com havien fet Jutjats de Control d'altres partits judicials. En aquest sentit, es va fer referència a resolucions com les de Múrcia o de Las Palmas de Gran Canaria, on els jutges de control havien dictat resolucions posant condicions a l'internament de persones migrants en aquests centres, atenent al caràcter especialment excepcional de la pandèmia.

Així mateix, l'Ajuntament de Barcelona va presentar també dues queixes sol·licitant mesures, després de la realització de dos informes per l'Agència de Salut Pública de Barcelona, on es declarava que no es podien garantir les mesures sanitàries adequades (especialment la quarantena) dins el Centre.

Al seu torn, un mes més tard, el 13 de novembre, Irídia i Migra Studium van presentar una nova queixa al Jutjat de Control, denunciant les condicions de l'aïllament de les persones internes que havien donat positiu de COVID-19, adjuntant fins i tot una de les denúncies presentades. A la queixa, se sol·licitava que es prenguessin mesures urgents per tal de garantir que, en cas de positiu per COVID-19, les persones fossin traslladades a un lloc adequat on complir la quarantena i que s'iniciés una investigació sobre el què havia succeït al CIE en relació a les condicions d'aïllament durant la pandèmia. Resulta necessari subratllar que les persones internes manifestaven haver estat tancades a una cel·la sense llit ni cap tipus de mobiliari, havent de dormir i menjar al terra, sense electricitat i amb dificultats per poder sortir a fer les seves necessitats fisiològiques, denunciant també agressions i tractes vexatoris.

Aquesta inacció per part dels Jutges de Control suposa una clara indefensió per als interns i és un motiu clar de preocupació per part de les organitzacions de drets humans, atès que es tracta de l'òrgan jurisdiccional garant dels seus drets.

3.4. Espai públic?

Les mesures adoptades en el marc de la crisi sanitària provocada per la pandèmia de la COVID-19 han afectat especialment al dret a la llibertat de circulació, arribant pràcticament a suspendre's aquest dret fonamental i establint-se forts mecanismes de control i persecució.

Els usos que fins ara es donaven a l'espai públic s'han vist fortament restringits, limitant-se la possibilitat de les persones de relacionar-se amb l'entorn, realitzar activitats i gaudir de la via pública. D'aquesta manera, amb la declaració de l'Estat d'Alarma i l'aprovació del RD 463/2020, es limitava la llibertat de circulació amb una prohibició general, fent previsió d'habilitacions particulars per motius taxats. Posteriorment, la prohibició general va afectar determinades franges horàries, mantenint la prohibició d'agrupacions de persones i de la possibilitat de realitzar determinades activitats a l'espai públic.

Aquestes restriccions no van afectar de la mateixa manera a tothom, sinó que van impactar d'una manera molt més severa a aquelles persones que es troben en situació de vulnerabilitat, fent evidents les desigualtats estructurals existents i donant lloc a múltiples situacions de discriminació. Un exemple clar d'aquest fet va ser la situació en què es trobaven moltes treballadores de la llar, algunes de les quals van ser obligades a confinar-se a les cases on treballaven. Un altre exemple van ser les treballadores que no tenien la seva situació laboral regularitzada i no tenien garantits els drets, entre d'altres, de baixa o d'atur, o que ni tan sols podien acreditar que el seu desplaçament estava justificat per motius laborals, essent sotmeses a sancions administratives.

Al seu torn, la manca de directrius clares als cossos i forces de seguretat de l'Estat en la sanció de l'incompliment de les restriccions va derivar en moltes ocasions en un ús arbitrari del dret administratiu sancionador. En aquest sentit, el Servei va tenir coneixement durant els primers mesos des de la declaració de l'Estat d'Alerta de diverses situacions en què els cossos i forces de seguretat de l'Estat havien denunciat administrativament a persones sense sostre per no estar confinades, malgrat aquestes persones no tenien una llar on confinar-se; o la sanció a treballadores sexuals per trobar-se a l'espai públic, malgrat aquestes s'estaven desplaçant per anar a exercir la seva feina.

Al llarg de l'any, el Servei també ha tingut coneixement de situacions en què les persones, malgrat trobar-se dins d'algun dels supòsits habilitats pel RD 463/2020, havien estat sancionades administrativament pels cossos i forces de seguretat de l'estat.

Aquest elevat grau d'arbitrarietat va anar acompanyat, en moltes ocasions, d'un ús desproporcionat de la força per part dels cossos i forces de Seguretat de l'Estat, detectant-se situacions especialment greus en què s'hauria utilitzat la força amb l'objectiu de castigar o escarmentar a les persones, arribant-se fins i tot a invadir espais especialment protegits, com el domicili particular.

3.4.1. Ús desproporcionat de la força

Al llarg del 2020, 41 persones s'han adreçat al servei requerint assessorament i/o assistència davant de situacions de violència institucional comeses a l'espai públic. D'aquestes, 18 estaven relacionades amb situacions derivades de l'aplicació dels mecanismes de control de les restriccions de mobilitat per la COVID-19.

La falta de criteris clars explicats a la població en relació a les conseqüències administratives i penals per incomplir les mesures de confinament o sanitat adoptades, d'un costat, i la manca de directius clares als cossos i forces de seguretat de l'Estat en la sanció de l'incompliment de les restriccions, de l'altra; ha derivat en un ús arbitrari del dret administratiu sancionador, així com en un ús desproporcionat de la força per part dels agents encarregats d'aplicar els mecanismes de control.

Diverses situacions relatades per les persones ateses han estat especialment greus, sobretot aquelles en què els cossos i forces de Seguretat de l'Estat haurien utilitzat la força amb l'objectiu d'escarmentar o castigar a la persona.

“L'11 d'abril de 2020 en J.O. i l'A.J, de 16 i 17 anys, respectivament, estaven passejant per Passeig Lluís Companys quan es van trobar amb uns amics i es van parar a saludar-los. En aquell moment es va parar al costat dels joves una furgoneta de l'Àrea Regional de Recursos Operatius del cos de Mossos d'Esquadra i acte seguit van baixar uns cinc agents aproximadament, els quals van demanar la documentació als dos joves. Els joves van entregar els seus documents i, veient que els agents només els demanaven la identificació a ells (malgrat a la zona hi havia molta més gent passejant com ells) van preguntar el motiu pel qual els estaven identificant, contestant els agents que eren la policia i podien fer-ho. Els dos joves van recriminar l'acció als agents, moment en el qual aquests, amb ànim d'escarmentar-los pel fet d'estar qüestionant l'actuació policial, van colpejar i insultar a un dels joves, i seguidament van registrar els dos joves, propinant-los puntades de peus a les cames i amenaçant-los amb 'portar-los al cuartelillo'”.

3.4.2. Inviolabilitat del domicili

L'article 18.2 de la Constitució Espanyola regula el dret a la inviolabilitat del domicili, establint que “el domicili és inviolable. Cap entrada o registre podrà fer-se en ell sense el consentiment del titular o resolució judicial, excepte en casos de delictes flagrants”.

El domicili és un espai en el qual cada persona viu sense estar subjecte necessàriament a les convencions socials i exerceix la seva llibertat més íntima. La inviolabilitat del domicili suposa que aquest espai queda exempt de qualsevol invasió o agressió exterior, provinguin d'un altre particular o d'un poder públic.

Malgrat l'anterior, al llarg del 2020 el Servei va tenir coneixement directe de **4 situacions** especialment greus d'entrades a domicilis per part dels cossos i forces de seguretat de l'Estat, malgrat no concórrer cap dels supòsits legals per fer-ho.

“La matinada del 18 d'abril de 2020, l'O.G.D es trobava a casa seva fent una videoconferència amb els seus amics de Romania, amb motiu de les celebracions de Pasqua del seu país. En una de les habitacions de la casa es trobaven dormint el seu company de pis, W.J.B, i la parella d'aquest, M.I. Sobre les 4:30 hores es van personar al seu domicili 6 agents de la Guàrdia Urbana de Barcelona, els quals sense explicar el motiu, van requerir al Sr. O.G.D. perquè sortís del domicili i s'identifiqués. Després d'una breu discussió, els agents van escridassar al Sr. O.G.D., van agafar-li el mòbil i el van tirar contra la paret, trencant-lo. Acte seguit van entrar al domicili i es van tirar a sobre del Sr. O.G.D., propinant-li diversos cops i emportant-se'l seguidament detingut. El Sr. O.G.D. va perdre el coneixement en aquell moment, despertant-se al cap d'unes hores en una cel·la amb el cos ple de cops i contusions, adolorit, amb la cama esquerra inflamada i sense poder moure-la, els canells també inflamats i havent-se orinat i defecat a sobre, sentint-se fortament humiliat, sense saber on estava ni perquè era allà.

El Sr. W.J.B i la Sra. M.I. es van despertar quan la policia va trucar a la porta del domicili. Al cap de pocs minuts van sentir al Sr. O.G.D. cridant, demanant ajuda. Espantats, es van aixecar per veure què passava i en intentar sortir de l'habitació es van trobar amb dos agents de la Guàrdia Urbana custodiant la porta, els quals no els van deixar sortir ni els hi van donar cap explicació de perquè s'enduïen detingut al Sr. O.G.D. Un dels agents va propinar diversos cops amb el bastó policial a la cama del Sr. W.J.B., tot obligant-lo a seure al llit de l'habitació i impedit que aquest sortís a socórrer al seu company.”

3.4.1. Ús d'arma de foc a la via pública

El 21 de novembre de 2020, un caporal de la Guàrdia Urbana de Barcelona va disparar dos trets a una persona sense sostre, un dels quals va impactar-la a l'abdomen. Com a conseqüència dels trets, la persona va ser ingressada d'urgències, restant encara a l'hospital en el moment de la publicació d'aquest informe (març de 2021).

L'actuació duta a terme per l'agent en qüestió va ser especialment preocupant, ja que es va fer ús d'una arma de foc de forma precipitada, sense una progressió en l'ús de la força, i en una zona vital que ha posat en risc la vida de la persona afectada. Així mateix, de les imatges no se'n desprèn un risc imminent per a la vida de l'agent que pugui justificar desenfundar i utilitzar una arma de foc contra una persona.

Malgrat la desproporció i gravetat dels fets, és especialment preocupant que el cos de la Guàrdia Urbana no hagi apartat de funcions a l'agent en qüestió, com a mesura cautelar fins que s'aclareixin judicialment els fets.

Bru Aguiló ↓

3.5. Presons

Les presons, com a llocs de privació de llibertat, són espais on cal posar especial atenció de cara a la protecció dels drets fonamentals. Durant l'any 2020, des del SAIDAVI s'ha portat la representació de **10 casos** (3 d'ells, assumits aquest any) que han tingut lloc en centres penitenciaris, ja sigui per situacions de tortura o altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants o per casos de mort a la presó. En aquest sentit, un dels elements que és important subratllar és la forta opacitat que envolta les presons, així com, en moltes ocasions, la manca de col·laboració per part de l'administració, que dificulta interposar denúncies necessàries per a tramitar el corresponent procediment penal i que aquest resulti ser un procés de veritat, justícia i reparació del dany causat. Addicionalment, les fortes restriccions que s'han implementat a les presons com a mesures de seguretat per la COVID-19, han suposat una dificultat afegida a la tasca de monitoratge i de comunicació amb les persones preses que s'han vist encara més aïllades de la societat i dels seus éssers estimats.

Durant l'any 2020 han arribat al Servei **7 denúncies** per situacions de tortura o altres tractes cruels, inhumans o degradants a persones privades de llibertat per part de funcionaris de seguretat, i **en 3 dels casos se'n ha assumit la representació lletrada** iniciant el corresponent procediment judicial per fets succeïts a Brians 1 i al centre penitenciar de Mas d'Enric. Pel que fa a les altres 4 denúncies, s'ha fet un assessorament i seguiment del cas.

3.5.1. Coaccions

En dos dels casos assumits, els interns denuncien que l'agressió o ús de la força desproporcionat va ser exercit amb l'objectiu d'obtenir una confessió i una retirada d'una queixa. En el tercer cas, segons l'intern, les agressions denunciades s'haurien realitzat amb ànim de càstig, aplicant la contenció mecànica com a mesura punitiva i en condicions contràries als protocols.

Addicionalment, a partir del relat dels interns, en tots els casos se n'extreuen pautes d'actuació similars: l'autoritat dirigeix la persona interna a sales o espais on hi ha una manca de càmeres de videovigilància, i allà és on es produeix l'agressió. **En tots tres casos, els interns han estat sancionats a causa dels fets denunciats.** És a dir, els interns haurien patit una doble victimització: pels maltractaments i les vexacions viscudes en un primer terme, i la posterior sanció penitenciària, que ha suposat una sanció d'aïllament al DERT o un canvi forçat de centre penitenciar.

3.5.2. Manca de mecanismes de denúncia efectius

En primer lloc, cal constatar que en 3 dels casos que han arribat aquest 2020, el propi centre penitenciari va informar de la denúncia de l'intern al Síndic de Greuges. No obstant això, resulta especialment preocupant la manca d'investigació efectiva realitzada pel propi centre penitenciari a fi d'aclarir els fets i els responsables dels mateixos, limitant-se a aportar la documentació requerida pel Jutjat un cop la denúncia estava interposada.

En els acompanyaments a interns que volen denunciar algun fet de violència dins el centre penitenciari, s'ha detectat que segueix havent-hi una manca d'investigació exhaustiva i efectiva per part dels Jutjats d'Instrucció. Es detecten casos de denúncies que o bé s'arxiven sense practicar diligències d'instrucció essencials, o es tramiten per la via de delictes lleus, malgrat que els fets podrien ser constitutius de delictes de tortura o contra la integritat moral. Un clar exemple és que, en dos dels tres casos assumits el 2020, el jutjat d'instrucció va acordar el sobreseïment abans d'haver practicat totes les diligències d'investigació raonables, disponibles, eficaces i pertinents.

Finalment, des del SAIDAVI s'identifica com a vulneració greu la manca de mecanismes adequats perquè les persones internes puguin denunciar situacions de violència institucional dins la presó i la por a les represàlies que puguin patir. Qüestions que dificulten la denúncia i la investigació de les al·legacions de tortura i tractes o penes cruels, inhumanes o degradants.

Valentina Lazo ↓

3.6. Protesta

3.6.1. El dret a la protesta en el marc de la crisi sanitària causada per la COVID-19

Sense dubte, la crisi sanitària causada per la COVID-19 també ha marcat el dret a la protesta, especialment el dret de reunió i manifestació. La declaració de l'estat d'alarma no ha suspès el dret de reunió i manifestació, però sí ha suposat limitacions en el seu exercici, i també ha fet que es desenvolupin accions de protesta imaginatives i adaptant-se a la situació actual de pandèmia. Per aquest motiu, en comparació amb anys anteriors, s'ha reduït considerablement el nombre de casos en context de protesta atesos des del Servei.

Tot i això, cal recordar que el dret de reunió i manifestació, juntament amb el dret a la llibertat d'informació i expressió, permeten reivindicar la resta de drets, configurant-se com un mecanisme essencial de participació política, també en temps de pandèmia. Per això, en l'actual context, que és complex, s'ha de continuar garantint i protegint el dret a la protesta, exercint-se des de la responsabilitat conjunta amb respecte a les mesures de protecció necessàries.

En aquest sentit, el 14 d'abril de 2020, Clément Nyaletsossi Voule, actual Relator Especial sobre el dret a la llibertat de reunió pacífica i associació, va recordar que:

“Cap país o govern pot resoldre la crisi per si sol; les organitzacions de la societat civil han de ser considerades com a socis estratègics en la lluita contra la pandèmia [...] És imperatiu que la crisi no s'utilitzi com a pretext per a suprimir els drets en general o els drets a la llibertat de reunió pacífica i d'associació en particular [...] En aquest context, és fonamental que les respostes dels Estats a la crisi tinguin plenament en compte les demandes de la ciutadania, i que els Estats adoptin mesures per a adoptar estructures de governança més democràtiques, millorar la protecció i el compliment dels drets, reduir la desigualtat i assegurar que la transició a fonts d'energia més ecològiques i sostenibles rebi més suport i atenció”⁹.

Pel que fa a l'exercici del dret de reunió i manifestació, a l'Estat espanyol, durant el primer estat d'alarma es va identificar una greu situació d'inseguretat jurídica, detectant-se limitacions desproporcionades en relació al seu exercici i pronunciaments dispars per part de les Administracions i Tribunals competents. Aquest fet es va posar de manifest a l'informe *Protección de derechos durante el estado de alarma 2020*¹⁰ elaborat per la plataforma Defender a quien Defiende, de la qual Irídia en forma part. Així, per exemple, per a la commemoració l'1 de Maig del Dia del Treball, el Tribunal Constitucional va recolzar la decisió del Tribunal Superior de Justícia de Galícia en relació a la prohibició d'una protesta a Galícia per qüestions de sanitat i risc de contagi.

⁹. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25788&LangID=E%E2%80%8B>

¹⁰. http://defenderaquiendefiende.org/wp-content/uploads/2020/08/Defender_a_quien_defiende-5-1.pdf

Un posicionament restrictiu, el del Tribunal Constitucional, però que no suposava una prohibició general de dur a terme concentracions i manifestacions. En canvi, el Tribunal Superior de Justícia d'Aragó va considerar que la prohibició acordada per part de l'autoritat competent (en aquest cas, la Delegació del Govern espanyol a Aragó) no era legítima perquè el dret de reunió i manifestació no es troba suspès, i que hi ha mesures menys restrictives (com obligar a l'ús de vehicles tancats, l'ús de màscares, etc.) que permeten que el dret de reunió i manifestació sigui compatible amb les mesures sanitàries. Concretament, va establir (Sentència 151/2020, de 30 d'abril):

“Cal plantejar-se de manera més que raonable que una situació de crisi sanitària com la que patim en aquests moments, pot implicar de facto una tan greu alteració del lliure exercici dels drets i llibertats dels ciutadans, o del normal funcionament de les institucions, que faci raonable pensar que l'eina més adequada per al restabliment de tal normalitat d'exercici pugui ser l'estat d'excepció.

(...) D'aquesta manera, hi haurà la possibilitat de limitar els moviments del ciutadà en major o menor mesura, però mai per a impedir el lliure exercici del dret de manifestació. Com es deia, si l'estat d'excepció contempla la possibilitat de suspendre la lliure circulació del ciutadà, deixant incòmode el dret de reunió, és clar que un estat excepcional de molta menor intensitat com és aquest, no pot emparar cap afectació a tal dret. Ni el Reial Decret fa esment exprés a aquest dret fonamental, com hagués hagut d'haver volgut afectar-ho, ni va poder fer-ho mai, conforme al contingut de l'article 11 de la LOAES.” (FJ 3).

Així mateix, també es van destacar a l'informe altres actuacions que poden tenir un efecte dissuasiu en les persones participants en accions de protesta. Una d'aquestes actuacions són les identificacions i amenaces d'una sanció administrativa i/o la desinformació per part dels agents de l'autoritat. En aquest sentit, també es van registrar presumptes identificacions arbitràries i la impossibilitat de realitzar accions a l'espai públic, no sols per a la protesta sinó també per a la reunió. En la gran majoria dels casos s'identifica a totes les persones assistents o, de manera arbitrària, a algunes d'elles basant-se en l'articulat de la Llei de Seguretat Ciutadana, que sanciona a les suposades persones promotores i organitzadores de manifestacions que no han complert amb el requisit de comunicació prèvia¹¹.

¹¹ Alguns dels exemples que vam incloure en l'informe i que han fet públics els mitjans de comunicació són:

– Redacció. (2020). Els Mossos identifiquen un noi concentrat a la plaça Paeria en defensa de «la vida abans que el capital». *Nació digital* [en línia]. 27 de maig de 2020. [Data de consulta: març de 2021]. <https://www.nacioidigital.cat/lleida/noticia/38746/mossos/identifiquen/noi/concentrat/placa/paeria/defensa/vida/abans/capital#.Xs53XxLj87c.whatsapp>

– Redacció. (2020). “Nos trataron como a delinquentes”: la “sorprendente” actuación de la Policía en una protesta por la sanidad pública en un barrio obrero de Madrid. *Público* [en línia]. 30 de maig de 2020. [Data de consulta: març de 2021]. <https://www.publico.es/tremending/2020/05/30/twitter-nos-trataron-como-a-delinquentes-la-sorprendente-actuacion-de-la-policia-en-una-protesta-por-la-sanidad-publica-en-un-barrio-obrero-de-madrid/>

– Redacció. (2020). Tensió en una protesta a Gràcia perquè un operatiu dels Mossos prova d'impedir-la. *Vilaweb* [en línia]. 19 de maig de 2020. [Data de consulta: març de 2021]. <https://www.vilaweb.cat/noticies/manifestacio-gracia-estat-alarma-mossos/>

3.6.2. Ús excessiu i desproporcionat de la força en els desnonaments

Preocupa al Servei l'ús excessiu i desproporcionat de la força en els desnonaments, que han continuat executant-se tot i l'actual situació de pandèmia. Desnonaments que, en ocasions, afecten a persones en situació d'especial vulnerabilitat, tot i l'aprovació d'alguna normativa per fer front a aquestes situacions.

Durant el 2020, des del Servei s'ha atès el cas d'una família amb menors d'edat en situació de vulnerabilitat, que va ser desnonada del seu habitatge habitual per mitjà d'un ús especialment desproporcionat i abusiu de la força, actuació que podria ser delictiva.

"El vespre del dia 26 de maig de 2020, agents del cos de Mossos d'Esquadra, sense tenir cap ordre judicial, haurien intentat fer fora a la família amb una actitud molt violenta, amb insults i cridant, presumptament, sense aconseguir-ho. A l'endemà, agents de Mossos d'Esquadra van tornar al domicili perquè abandonessin l'habitatge, i alguns d'ells s'haurien dirigit directament cap a un dels progenitors amb la intenció de requisar-li el telèfon mòbil de les mans, perquè estava gravant l'actuació policial, moment en el qual hauria estat reduït amb cops i agafant-lo pel coll."

Un altre cas d'ús excessiu i desproporcionat de la força detectat pel Servei ha estat el desnonament de la Casa Buenos Aires de Vallvidrera, que va tenir lloc el dia 28 d'octubre de 2020. En l'actuació policial durant el desnonament, a més, es va detectar que hi havia agents de la BRIMO dels Mossos d'Esquadra que no anaven degudament identificats amb la nova numeració del Número d'Operatiu Policial (NOP)¹².

Durant el dispositiu de Som Defensores -del qual Irídia en forma part-, que es va activar en les protestes convocades durant la tarda de la jornada, la Xarxa d'Observadores de Vulneracions de Drets en Context de Protesta va detectar un ús irregular del bastó policial amb cops de dalt cap avall directes al cap de les persones manifestants¹³.

Bru Aguiló ↓

¹². https://twitter.com/centre_IRIDIA/status/1321419404115103744?s=20

¹³. <https://twitter.com/SomDefensores/status/1321552541012938754?s=20>

4. Bones pràctiques

En aquest apartat es volen destacar algunes bones pràctiques dutes a terme per les administracions competents que s'han acordat o aprovat durant l'any 2020. Algunes d'aquestes havien estat llargament reivindicades per entitats de Drets Humans com Irídia, Amnistia Internacional, l'Observatori del Sistema Penal i dels Drets Humans, Novact, Defender a Quien Defiende o institucions públiques com el Síndic de Greuges. Es considera essencial que l'Administració, sigui quina sigui, assumeixi que la protecció i garantia dels Drets Humans és una tasca que requereix una constant revisió dels propis mecanismes i una depuració de responsabilitats en cas de vulneracions. Així mateix, la tasca de fiscalització duta a terme pels organismes interns i externs resulta també essencial. Resten encara moltes qüestions a millorar, però es destaquen com a positives les següents iniciatives:

Canvi en la identificació dels agents antiavalots

del Cos de Mossos d'Esquadra (Brigada Mòbil, BRIMO):

El 12 de novembre de 2019, el Parlament de Catalunya va aprovar una resolució instant el Govern de la Generalitat a canviar la tipografia del número NOP i a incloure'l a la part davantera i al casc, mantenint-lo també a la part posterior de l'uniforme. Aquesta mesura permetrà individualitzar els autors de conductes irregulars amb molta més facilitat i, per tant, depurar responsabilitats. Al seu torn, té un efecte preventiu, atès que envia un missatge de tolerància zero davant de conductes irregulars.

Posteriorment, el Departament d'Interior es va comprometre a complir amb la mesura aprovada pel Parlament, iniciant els tràmits per poder canviar els elements necessaris dels corresponents uniformes. El nou sistema d'identificació es va fer públic el 15 d'octubre de 2020. Des d'Irídia es considera que, malgrat que els números incorporats al casc són de petites dimensions, l'implementació respecta perfectament la resolució del Parlament de Catalunya.

Aquest nou sistema d'identificació està plenament incorporat a la Brigada Mòbil des del mes d'octubre. Resta encara pendent que s'incorpori al uniforme de les unitats de l'ARRO. Fonts del departament d'Interior han informat que s'implementarà durant el primer semestre de 2021.

Jordi Borràs ↓

Relació de la Direcció General de Mossos d'Esquadra i els comandaments del cos amb les organitzacions de drets humans

Per dur a terme la tasca de defensa dels Drets Humans, resulta imprescindible tenir canals de comunicació amb els responsables polítics i tècnics dels diferents departaments, especialment amb el Departament d'Interior. És per això que es contemplava com a recomanació a l'Informe del SAIDAVI de l'any 2018. Durant el 2019 es va iniciar un vincle estable de comunicació i treball dels responsables del cos de Mossos amb Irídia i Amnistia Internacional. El fet de tenir una via d'interlocució facilita que es puguin abordar les diferents problemàtiques que van sorgint.

Implementació del nou sistema de càmeres en els Centres Penitenciaris

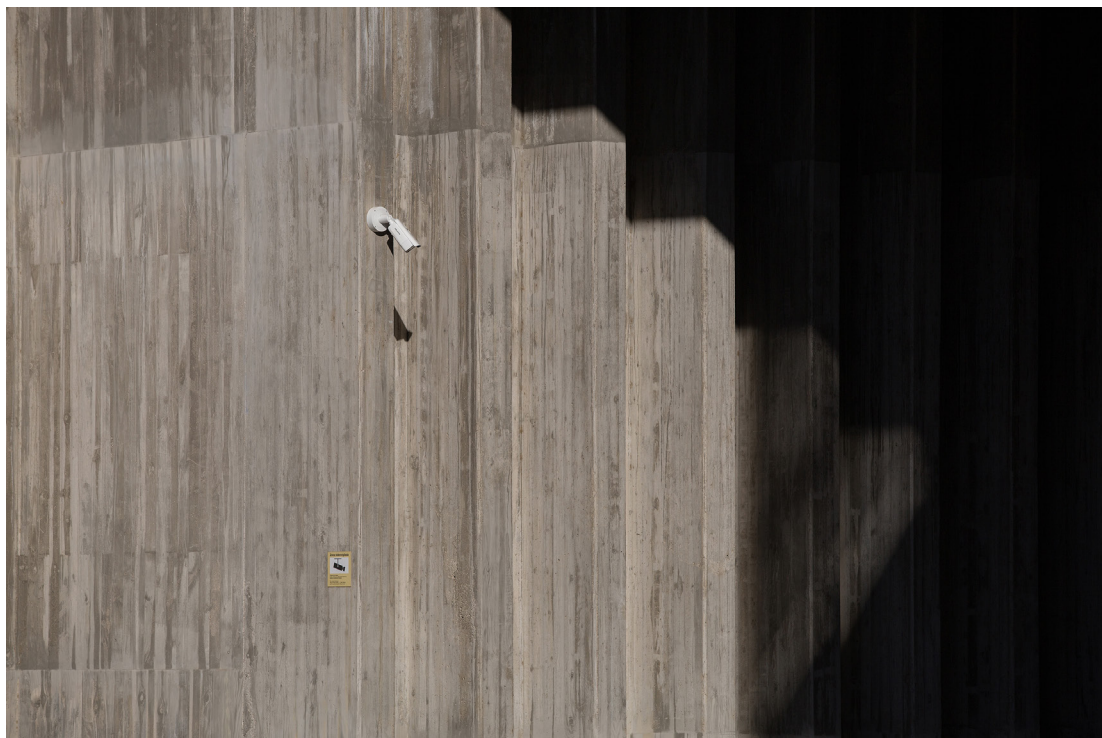
Al febrer de 2020, la conselleria de Justícia va anunciar la posada en marxa d'un pla de millora del sistema de càmeres de videovigilància als centres penitenciaris que es considera un gran avenç en matèria de protecció de Drets Humans. Amb aquest sistema es garanteix l'enregistrament de la imatge i el so de l'activitat a totes les cel·les d'aïllament provisional, les cel·les de contenció i les zones d'escorcoll. La Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima instal·larà els nous dispositius progressivament en dos anys. Un dels elements més importants és la decisió que les imatges siguin conservades durant un període de 6 mesos des de l'enregistrament.

El mes d'agost de 2020, el Departament de Justícia va anunciar que ja s'havien instal·lat un centenar de càmeres de videovigilància a les presons Brians 1 i Ponent. En una segona fase, que començarà al juny de 2021, Justícia preveu completar la instal·lació d'aquestes noves càmeres a la resta de cel·les d'aïllament, cel·les de contenció i sales d'escorcoll, perquè tots els centres penitenciaris de la Generalitat tinguin el mateix sistema de videovigilància. Actualment no tenen cap sistema de videovigilància les cel·les d'aïllament de les presons de Dones i Quatre Camins, ni les sales d'escorcoll de Dones, Quatre Camins, Brians 2, Joves i Lledoners. En canvi, sí que en tenen totes les cel·les de contenció a Catalunya, però només enregistren l'àudio les de Puig de les Basses i Mas d'Enric, i ara ja també Ponent i Brians 1.

Anàlisi d'imatges per part d'un cos policial diferent com a diligència d'investigació.

Al desembre de 2019, el Jutjat d'Instrucció 26 va incoar diligències prèvies per una denúncia de maltractaments al CIE de Barcelona per part d'agents del cos de la Policia Nacional, acordant diverses actuacions d'investigació que Irídia, conjuntament amb la persona perjudicada, havia sol·licitat a la denúncia inicial. Entre les diligències sol·licitades i acordades es trobava l'encàrrec al cos de Mossos d'Esquadra d'una investigació dels fets. El fet d'encarregar a un cos policial diferent la investigació d'una situació de maltractaments busca garantir la independència, eficàcia i celeritat de la investigació. En el cas en concret, la diligència va resultar positivament amb un informe exhaustiu per part del cos de Mossos d'Esquadra que analitzava les més de 200 hores de diferents càmeres del Centre del dia dels fets denunciats.

Carles Palacio ↓

Realització d'informes pericials

psicològics en el marc del procediment penal

Els informes pericials psicològics són un element essencial en les denúncies en què s'investiguin al·legacions de tortura o maltractament. No obstant això, no resulta fàcil que aquests es realitzin en el marc d'aquests procediments judicials seguint el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació de tortura o maltractament. Des del Servei, aquest any s'ha insistit en la necessitat de realitzar-los en diversos procediments en què es considerava procedent. A partir dels informes psicosocials presentats per Irídia, durant el 2020 s'han realitzat 3 exploracions psicològiques per part de la Unitat de Psicologia de l'IMLOFC on s'objectiva el dany psicològic causat per l'agressió rebuda per la persona de casos actius del SAIDAVI.

Es considera que aquest és un avenç positiu, malgrat que cal insistir en la necessitat que en tots els casos d'al·legacions de tortura o altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, els Jutges d'Instrucció acordin d'ofici la realització d'informes mèdics forenses on s'apliqui el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació de tortura o maltractament, que contempla el Protocol d'Istanbul.

Sistema de comunicació estable i directe amb la Unitat

de Deontologia i Assumptes Interns de la Guàrdia Urbana

La nostra entitat disposa d'un canal de comunicació estable amb la Unitat de Deontologia i Assumptes Interns de la Guàrdia Urbana. L'objectiu és poder comunicar denúncies de casos de violència institucional en què poguessin estar implicats agents de la Guàrdia Urbana, i així facilitar la ràpida actuació de l'administració per preservar proves, amb especial incidència en la conservació d'imatges de videovigilància.

Trobada amb la Direcció de l'Institut de Medicina

Legal i Ciències Forenses de Catalunya (IMLCFC):

Durant el 2020, es va realitzar una trobada amb la Direcció de l'IMLCFC, per tal de compartir impressions, reptes i necessitats. En aquesta es va traslladar a l'Idria l'aprovació de formació en Protocol d'Istanbul als metges forenses al llarg del 2021 per part d'especialistes en la matèria. Al seu torn, per part d'Idria es va traslladar la necessitat de revisar el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació de tortura o maltractament per tal que especifiqui l'obligatorietat de l'ús del Protocol d'Istanbul i que aquest sigui fidedigne al que estableix l'Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans. Per altra banda, es va traslladar la preocupació per la presència policial en les exploracions forenses en context de privació de llibertat; es va debatre i plantejar reptes en la gestió d'aquest aspecte. Els aspectes exposats es van recollir, amb un compromís de canvi o de valoració per part de l'IMLCFC.

Fiscalia recolza un recurs perquè considera

que pot haver-hi un delictes contra la integritat moral

En un dels casos que es representen des del Servei, el Ministeri Fiscal va sol·licitar l'estimació d'un recurs presentat per l'Idria contra una resolució del Jutjat d'Instrucció, en què s'acordava transformar el procediment de diligències prèvies que se seguia en un procediment de Judici per Delictes Lleus. En el recurs es fonamentava, d'una banda, en l'existència d'indisidients de criminalitat pel que fa a la comissió d'un delictes contra la integritat moral i, de l'altra, en l'obligació dels estats d'investigar les denúncies de situacions de tractes degradants. El Ministeri Fiscal es va adherir a aquesta petició, sol·licitant l'estimació del recurs. Finalment, el recurs va ser estimat i, actualment, els fets se segueixen investigant pel procediment de diligències prèvies. Aquest fet demostra la importància d'una actuació proactiva per part del Ministeri Fiscal en els casos d'al·legacions de tortura i maltractament que, malauradament, continua essent molt excepcional.

En relació als centres penitenciaris: implicació per part de la Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Víctima (SMPRAV) en les investigacions o denúncies d'interns

Al desembre de 2019, el Jutjat d'Instrucció 26 va incoar diligències prèvies per una denúncia de maltractaments al CIE de Barcelona per part d'agents del cos de la Policia Nacional, acordant diverses actuacions d'investigació que Irídia, conjuntament amb la persona perjudicada, havia sol·licitat a la denúncia inicial. Entre les diligències sol·licitades i acordades es trobava l'encàrrec al cos de Mossos d'Esquadra d'una investigació dels fets. El fet d'encarregar a un cos policial diferent la investigació d'una situació de maltractaments busca garantir la independència, eficàcia i celeritat de la investigació. En el cas en concret, la diligència va resultar positivament amb un informe exhaustiu per part del cos de Mossos d'Esquadra que analitzava les més de 200 hores de diferents càmeres del Centre del dia dels fets denunciats.

Valentina Lazo ↓

5. Recomanacions

Les recomanacions d'aquest apartat fan referència a situacions o pràctiques que s'han identificat a partir de l'experiència i els casos atesos pel SAIDAVI. Això no obstant, i com a recomanació general dirigida a totes les institucions públiques, resulta necessari tenir en compte les conclusions i implementar les mesures que recomana el Síndic de Greuges en els diferents Informes Anuals del Mecanisme Català per la prevenció de la Tortura, especialment el de l'any 2020.

5.1. Als grups parlamentaris del Congrés

- a. Que procedeixin a la derogació urgent de la reforma del Codi Penal efectuada l'any 2015 i que deroguin la Llei orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana. Resulta essencial que en aquesta reforma es deroguin aquells preceptes que atempten contra la llibertat d'expressió i de reunió, com els delictes de sedició, injúries a la Corona o enaltiment del terrorisme, entre d'altres. Paral·lelament, cal que s'obri un procés per realitzar una reforma del Codi Penal i de la Llei de Seguretat ciutadana anteriorment esmentats en base al garantisme penal i mitjançant un diàleg amb les entitats de defensa dels Drets Humans.
- b. Que s'acordi la prohibició de l'ús de les bales de goma per part dels cossos i forces de seguretat de l'Estat, atès el seu potencial lesiu.
- c. Que s'insti el Govern a canviar l'uniforme dels agents policials amb funcions de gestió d'ordre públic (antiavalots) dels cossos i forces de seguretat de manera que el número d'identificació sigui fàcilment recordable i visible — tant per la tipografia, com per la numeració i tamany — i que estigui en tres llocs visibles: al tronc, tant a la part frontal com a la part posterior, i al casc.
- d. Que es realitzi una modificació de la Llei d'Estrangeria en què se suprimeixi la utilització de Centres d'Internament d'Estrangers i que així s'acabi amb la privació de llibertat de mitja durada com a mesura cautelar en els casos d'expulsió i sanció.
- e. Que s'aprovi una llei reguladora de la Jurisdicció de Control dels Centres d'Internament d'Estrangers/as en la qual es regulin els procediments, els terminis i les vies de recurs, així com totes les qüestions relacionades amb una jurisdicció que en l'actualitat està completament desregulada.

↑
Carles Palació

- f.** Que s'impulsin i aprovin les iniciatives legislatives necessàries per garantir definitivament el dret a la tutela judicial efectiva de totes aquelles persones que van sofrir greus violacions de Drets Humans durant la dictadura i la Transició, entre altres:
 - ▣ Modificar, derogar o anul·lar la Llei d'Amnistia.
 - ▣ Modificar la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal, incorporant de forma expressa el principi de legalitat internacional (contingut entre altres en l'article 7.2 del Conveni Europeu de Drets Humans i en l'article 15.2 del Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics).
 - ▣ Impulsar la ratificació de la Convenció sobre la imprescriptibilitat dels crims de guerra i dels crims de lesa humanitat, encara pendent a l'Estat espanyol.
 - ▣ Modificar la Llei d'Enjudiciament criminal perquè les resolucions judicials fermes d'inadmissió a tràmit de les querelles presentades fins avui puguin ser revisades.
 - ▣ Modificar la Llei de Tractats internacionals perquè hi hagi un mecanisme concret de reconeixement i execució dels Dictàmens dels òrgans de Tractat de les Nacions Unides.

5.2. Als grups parlamentaris del Parlament de Catalunya

- a.** Que, en el marc de la Comissió d'Interior, es creï una Comissió d'Estudi per analitzar els sistemes de control dels cossos policials que siguin considerats referents a nivell internacional, per tal de revisar l'actual model de control intern i extern del Cos de Mossos d'Esquadra –i altres policies locals– a fi i efecte de revisar-lo, i introduir-hi canvis i/o millores.
- b.** Que a la Comissió de Justícia s'avalui l'aplicació de la Circular 2/2017, del règim tancat en els centres penitenciaris de Catalunya, que es va aprovar fruit del Grup de Treball al Parlament de Catalunya sobre el règim d'aïllament, a l'efecte d'analitzar el grau d'implementació així com els efectes que està tenint.
- c.** Que es generi una Comissió d'Estudi sobre racisme institucional, comptant amb la participació d'agents especialitzats a nivell internacional. En aquest sentit, es va aprovar la creació d'aquesta comissió al Juliol de 2020, es va constituir i es van fer dues sessions però amb la convocatòria d'eleccions es va suspendre l'activitat.

5.3. Al Govern de l'Estat

- a. Que revisi els mecanismes i el funcionament de les unitats d'afers interns de la Policia Nacional i la Guardia Civil perquè treballin amb independència en els casos que continguin al·legacions de violència institucional. Així mateix, és imprescindible que aquestes unitats estiguin constituïdes per agents formats correctament en Drets Humans i que se'ls proporcionin mecanismes per tenir un grau d'autonomia més alt en relació amb el cos. Que s'estableixi un mecanisme de denúncia de situacions de violència institucional específic per a la ciutadania i per a les entitats de defensa dels Drets Humans que permeti actuar de manera adequada i amb la celeritat suficient perquè la prova es preservi. El mecanisme per denunciar situacions de violència institucional no ha de ser el mateix canal general que hi ha per denunciar la resta de situacions, ateses les especificitats que envolten aquest tipus de casuístiques.
- b. Que s'acordi la prohibició de l'ús de les bales de goma per part dels cossos i forces de seguretat de l'Estat, atès el seu potencial lesiu.
- c. Que implementi els canvis necessaris, tal i com s'han implementat al cos de Mossos d'Esquadra, a l'uniforme dels agents policials amb funcions de gestió d'ordre públic (antivalots) dels cossos i forces de seguretat de manera que el número d'identificació sigui fàcilment recordable i visible —tant per la tipografia, com per la numeració i tamany— i que aquest estigui en tres llocs: al tronc, tant a la part frontal i com a la part posterior, i al casc.
- d. Que es generi i s'implementi un protocol contra la discriminació ètnica-racial en les actuacions policials per tal que aquest tipus de pràctiques policials es prohibeixin i s'erradiquin, incorporant mecanismes d'actuació que comportin la justificació clara de qualsevol identificació a través de formularis, tal com s'està aplicant a diferents cossos policials.
- e. Que es deroguin «les normes d'actuació en les repatriacions i en els trasllats de detinguts per via aèria o marítima» que permeten tant la sedació forçosa com que es posin corretges i camises de força a la persona per deportar-la, ja que aquestes normes són contràries a l'article 3 del Conveni Europeu de Drets Humans.
- f. Que es publiquin anualment les dades desagregades relatives a les situacions de violència institucional per les quals s'hagin obert investigacions internes, així com el número de queixes, denúncies, condemnes, sancions i tipologia de les sancions.
- g. Que s'elabori una reforma del Reglament Penitenciari per actualitzar el sistema de presons, en el qual, concretament, se suspengui l'aïllament com a règim de vida en el primer grau penitenciari i que prohibeixi les sancions d'aïllament que siguin superiors a 15 dies. És necessari, així mateix, introduir les recomanacions internacionals en la matèria de contencions mecàniques tant a nivell penitenciari com mèdic, amb l'objectiu de complir amb un model sense contencions mecàniques.
- h. Que es generi un canal de comunicació entre el Ministeri d'Interior i organitzacions que treballen pels Drets Humans; duent a terme una trobada amb entitats com Irídia, Amnistia Internacional, o d'altres. En l'actualitat, pràcticament no existeixen canals de comunicació efectius i constructius entre el Ministeri d'Interior i les organitzacions de Drets Humans de l'Estat.

5.4. A la Generalitat de Catalunya

- a. Que es doti de pressupost i estructura suficient a l'Oficina de Drets Civils oberta la passada legislatura per la Generalitat de Catalunya, amb l'objectiu de generar una eina accessible a la ciutadania perquè pugui denunciar situacions de vulneració de drets civils i que puguin ser ateses per tècniques professionals en la matèria. Així mateix, que es doti aquesta Oficina de presència en totes les províncies de Catalunya.

5.4.1. Al Departament d'Interior

- a. Que revisi els mecanismes i el funcionament de la Divisió d'Afers Interns (DAI) i la Divisió d'Avaluació de Serveis (DAS) del Cos de Mossos d'Esquadra perquè treballin amb independència els casos que continguin al·legacions de violència institucional. Així mateix, és imprescindible que aquestes unitats estiguin constituïdes per agents formats correctament en Drets Humans i que se'ls proporcionin mecanismes per tenir un grau d'autonomia més alt en relació amb el cos. També que s'estableixi un mecanisme de denúncia de situacions de violència institucional específic per a la ciutadania i per a les entitats de defensa dels Drets Humans que permeti actuar de manera adequada i amb la celeritat suficient perquè la prova es preservi. El mecanisme per denunciar situacions de violència institucional no ha de ser el mateix canal general que hi ha per denunciar la resta de situacions, ateses les especificitats que envolten aquest tipus de situacions.
- b. Que es revisin els protocols de sanció i de presa de mesures cautelars en casos de situacions de violència institucional per assegurar que, quan existeixin indicis clars d'una mala praxis policial o de la comissió d'un delictes, l'agent no continuï exercint les mateixes tasques i al mateix lloc de treball.
- c. Que es publiquin anualment les dades desagregades relatives a les situacions de violència institucional per les quals s'hagin obert investigacions internes, així com el número de queixes, denúncies, condemnes, sancions i tipologia de les sancions.

- d. Que es publiquin anualment les dades desagregades relatives a les sancions imposades en virtut de la Llei Orgànica 4/2015, de 30 de març, de protecció de la seguretat ciutadana desglossades per la totalitat de la tipologia d'infraccions. Actualment, a la memòria anual del Departament d'Interior només es troben desglossades entre "Consum de drogues tòxiques, estupefaents o substàncies psicotròpiques", "Tinença d'armes" i "Altres". Resulta necessari que s'hi indiqui també el de la resta d'infraccions, especialment les greus, com la desobediència o resistència als agents de l'autoritat.
- e. Que es modifiqui la instrucció del cos de Mossos d'Esquadra en relació a l'ús de les pistoles Taser a fi que es compleixi amb els paràmetres derivats de la comissió creada al Parlament de Catalunya així com els que estableix la normativa internacional.
- f. Que es generi i implementi un protocol contra la discriminació ètnico-racial en les actuacions policials per tal que aquest tipus de pràctiques policials es prohibeixin i s'erradiquin, incorporant mecanismes d'actuació que comportin la justificació clara de qualsevol identificació a través de formularis, tal com s'està aplicant per diferents cossos policials.
- g. Que el Departament d'Interior publiqui les Instruccions d'ús de totes les armes policials. Actualment només són públiques aquelles instruccions que han estat publicades per part de diferents sindicats policials. Especialment, resulta imprescindible publicar la Instrucció que regula l'ús de les llançadores de projectils de foam.
- h. Que s'acordi que les imatges enregistrades a les comissaries dels diferents cossos policials, especialment de Mossos d'Esquadra, es conservin durant el període de 6 mesos.
- i. Que s'instal·lin càmeres de videovigilància a tots els vehicles policials que traslladen persones detingudes, amb un sistema de detecció i recollida d'imatges com el de la Guàrdia Urbana, especialment les furgonetes de les unitats antiavalots ARRO i BRIMO, atès que en ocasions s'utilitzen també per aquest tipus de trasllats.
- j. Que es revisin els protocols policials, tant de Comissaries de Mossos d'Esquadra com de la Ciutat de la Justícia, per tal que les visites mèdiques de les persones privades de llibertat s'efectuïn en privat i sense presència policial, seguint les recomanacions internacionals sobre la matèria.
- k. Que es promogui la recerca per part dels Mossos d'Esquadra d'aquelles empreses o persones que es dediquen a expulsar de manera extrajudicial a persones que viuen sense títol en el seu domicili, generant marcs de possible coacció o amenaces amb l'objectiu que abandonin com més aviat millor l'habitatge. No impedir l'ús de la força directa o ambiental és tolerar una activitat en la qual s'utilitza violència contra les persones per part d'empreses de seguretat o similars, i podria arribar a ser considerat un delictes d'acció per omissió.
- l. Que s'elabori un protocol davant els desnonaments i desallotjaments en els quals es prohibeixi la intervenció amb agents d'ordre públic si hi ha menors a l'habitatge. Així mateix, que en el mateix es prohibeixin els desallotjaments extrajudicials per la policia, garantint que en tot cas es realitzaran sota ordre judicial, deixant d'aplicar l'actual interpretació de delictes flagrant, ja que en tot cas el delictes d'usurpació és lleu i és una mesura desproporcionada que pot atemptar contra el dret fonamental a la inviolabilitat de domicili i el dret a la vida privada i familiar.

5.4.2. Al Departament de Justícia

- a. Que el Departament de Justícia normalitzi el treball de monitoratge, prevenció i denúncia de les situacions de violència institucional a les presons catalanes que duen a terme les entitats de Drets Humans, atorgant-los un estatus específic que n'afavoreixi la feina amb absoluta independència i llibertat, sense deixar de respectar els drets de les persones preses.
- b. Que, davant la imposició de sancions disciplinàries a la presó, es compleixin les garanties pròpies del procediment administratiu, de manera que s'impedeixi de manera efectiva l'ús arbitrari de sancions com a càstig, i no pugui generar-se indefensió. Que es vetlli perquè el règim disciplinari penitenciari s'adeqüi als principis de la potestat sancionadora de les administracions públiques, especialment pel que fa a les garanties processals bàsiques, com el dret a l'assistència lletrada durant la instrucció del procediment. Així mateix, es recorda l'obligatorietat de respectar el dret de les persones internes a sol·licitar la suspensió de l'executivitat per part de l'administració quan concorrin els requisits establerts a la legislació.
- c. Que s'estableixi un mecanisme específic de denúncia de situacions de violència institucional per a les persones preses i les seves famílies i per a les entitats de defensa dels Drets Humans, augmentant les garanties per actuar de manera adequada i amb la celeritat suficient per preservar la prova. El mecanisme per denunciar situacions de violència institucional no ha de ser el mateix canal general que ja existeix, ateses les circumstàncies que envolten aquest tipus de situacions.
- d. Que es revisin els protocols de sanció i de presa de mesures cautelars davant de situacions de violència institucional per assegurar que, en els casos en què existeixin indicis clars d'una mala praxis policial o de la comissió d'un delictes, el/la funcionari/a no continuï exercint les mateixes tasques ni romanguí al mateix lloc de treball.
- e. Que es publiquin anualment les dades desagregades relatives a les situacions de violència institucional per les quals s'hagin obert investigacions internes en relació al número de queixes, denúncies, condemnes, sancions i tipologia de sancions.

- f. Que s'elabori un Protocol de Comunicació i Atenció a les Famílies de les persones preses per què puguin tenir informació de l'estat del seu familiar de manera adequada, especialment en casos de patiment de malalties físiques o mentals, i per què siguin ateses de manera correcta pels i les professionals dels centres penitenciaris, especialment en relació als casos de defunció a la presó.
- g. Que es revisi en profunditat la normativa en matèria d'immobilització i contencions mecàniques a la presó, apostant per una aplicació guiada pel principi d'*ultima ratio* i generant protocols de prevenció general i específics. L'administració hauria de posar en marxa les mesures necessàries per evitar haver d'im-

mobilitzar i contenir per mitjans mecànics persones privades de llibertat. Així mateix, és fonamental assenyalar que la contenció mecànica hauria de ser una mesura exclusivament sanitària i, per tant, el seguiment, la supervisió i la finalització de la mesura haurien d'obeir exclusivament a criteris mèdics indicats pel personal sanitari i no supeditats a mesures regimentals. En cas d'aplicar-se, la contenció mecànica ha de tenir una durada mínima, sempre comunicada al Jutjat de Vigilància Penitenciària. En cap cas la contenció mecànica pot tenir caràcter punitiu. En tot cas, l'administració penitenciària ha de tendir cap a una política de Cero Contencions, tal i com s'està implementant a l'actualitat fins i tot en centres psiquiàtrics.

Valentina Lazo ↓

5.5. A l'Ajuntament de Barcelona

5.5.1. Al ple

- a. Que el Govern de l'Ajuntament de Barcelona derogui l'Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana i la substitueixi per una normativa que gestioni l'espai públic des d'una perspectiva no exclusivament punitiva i que posi èmfasi en la mediació i en el respecte als Drets Humans.

5.5.2. A l'equip de Govern

- a. Que implementi els canvis necessaris, tal i com s'han implementat al cos de Mossos d'Esquadra, a l'uniforme dels agents policials amb funcions especials del cos de Guàrdia Urbana UREP (Unitat de Reforç per a les Emergències i la Proximitat), de manera que el número d'identificació sigui fàcilment recordable i localitzable —tant per la tipografia, com per la numeració i tamany— i que estigui a tres llocs visibles: al tronc, tant a la part frontal i com a la part posterior, i al casc.
- b. Que s'acordi que les imatges enregistrades a les comissaries del cos de la Guàrdia Urbana es conservin durant el període de 6 mesos.
- c. Que es creï una unitat de mediació al cos de la Guàrdia Urbana que tingui per objectiu reduir els conflictes a l'espai públic i, en concret, en relació amb la venda ambulants. També és indispensable que es trobin mecanismes per gestionar el fenomen des d'una perspectiva de reducció de danys en base a criteris d'eficàcia, proporcionalitat i respecte als Drets Humans.
- d. Que l'Àrea de Prevenció i Seguretat del Consistori perfeccioni els mecanismes de relació amb les entitats de defensa de Drets Humans que els permetin complementar les polítiques públiques en matèria de prevenció de la violència institucional en el si del cos.
- e. Que revisi els mecanismes i el funcionament de la Unitat de Deontologia i d'Afers Interns (UDAI) del cos de Guàrdia Urbana perquè treballi amb independència els casos que contingui al•legacions de violència institucional. Així mateix, és imprescindible que aquestes unitats estiguin constituïdes per agents formats correctament en Drets Humans i que se'ls proporcionin mecanismes per tenir un grau d'autonomia més alt en relació amb el cos. També que s'estableixi un mecanisme de denúncia de situacions de violència institucional específic per a la ciutadania i per a les entitats de defensa dels Drets Humans que permeti actuar de manera adequada i amb la celeritat suficient perquè la prova es preservi. El mecanisme per denunciar situacions de violència institucional no ha de ser el mateix canal general que hi ha per denunciar la resta de situacions, ateses les especificitats que envolten aquest tipus de situacions.

Bru Aguiló ↑

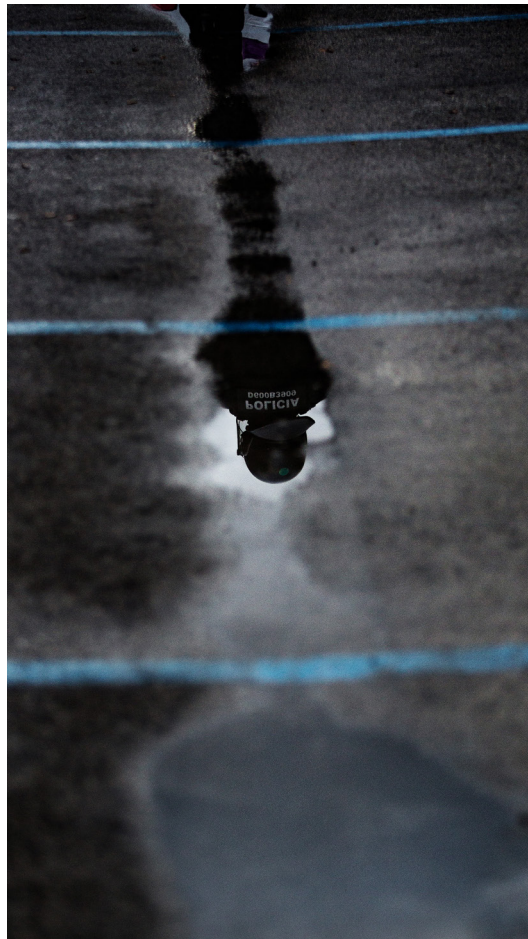
- f.** Que es revisin els protocols de sanció i de presa de mesures cautelars en casos de situacions de violència institucional per assegurar que, en els casos en què existeixin indicis clars d'una mala praxis policial o de la comissió d'un delictes, l'agent no continuï exercint les mateixes tasques ni romanguí al mateix lloc de treball.
- g.** Que es publiquin anualment les dades desagregades relatives a les situacions de violència institucional per les quals s'hagin obert investigacions internes, així com el número de queixes, denúncies, condemnes, sancions i tipologia de les sancions.
- h.** Que es generi i s'implementi un protocol contra la discriminació ètnica-racial en les actuacions policials per tal que aquest tipus de pràctiques policials es prohibeixin i s'erradiquin, incorporant mecanismes d'actuació que comportin la justificació clara de qualsevol identificació a través de formularis, tal com s'està aplicant per diferents cossos policials.

5.6. A la Fiscalia

- a.** Que es creï una fiscalia especialitzada en violència institucional que supervisi tots els processos que tinguin a veure amb la violència institucional i intervingui en aquests processos de manera proactiva tot defensant els drets de les persones que hagin estat víctimes eventuais d'aquest tipus de situació.
- b.** Que es vetlli per tal que el Ministeri Fiscal tingui un paper proactiu en l'impuls de la investigació en casos de violència institucional, en tant que garant de la legalitat, per tal que es depurin les responsabilitats corresponents. Especialment en aquells procediments on hi ha un gran nombre de víctimes, com a la causa oberta al Jutjat d'Instrucció número 7 de Barcelona pels fets de l'1 d'Octubre.
- c.** Que s'ofereixi formació específica als/les fiscals en matèria de Drets Humans i, en concret, en relació al Protocol d'Istanbul, el Manual per a la investigació i la documentació eficaces de la tortura i altres penes o tractes cruels, inhumans o degradants, que és el primer conjunt de regles per documentar la tortura i les seves conseqüències.
- d.** Que la Fiscalia, com a garant públic de l'especial interès del menor no sol·licitat en l'àmbit penal desallotjaments en aquells casos en els quals hi hagi menors vivint. En tot cas, que dugui a terme les actuacions pertinents respecte a la resta d'operadors jurídics per evitar que hi hagi menors que s'enfrontin a situacions de desallotjaments o desnonaments en els quals participin unitats d'ordre públic fent ús de la força.

5.7. Al Consell General del Poder Judicial

- a. Que s'ofereixi formació específica als/les jutges en matèria de Drets Humans i, en concret, en relació al Protocol d'Istanbul, el Manual per a la investigació i la documentació eficaces de la tortura i altres penes o tractes cruels, inhumans o degradants, que és el primer conjunt de regles per documentar la tortura i les seves conseqüències.
- b. Que s'estableixin mecanismes eficaços d'actuació i recomanacions a tots els jutjats de l'Estat per què, quan rebin una denúncia per una situació eventual de tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, tinguin per objectiu oferir un tracte adequat a la víctima potencial i investigar els fets de manera exhaustiva i eficient. Així com que s'actui amb celeritat pel que fa a la preservació de la prova.
- c. Que s'elabori un protocol d'actuació per tal que els delictes relacionats amb la violència institucional que tinguin lloc a dins dels CIEs siguin investigats d'una manera exhaustiva i eficient. En aquest sentit, cal assegurar la pràctica de les diligències necessàries d'investigació, sobretot tenint en compte l'alta probabilitat de deportació de les persones víctimes i testimonis en aquest tipus de situacions, que dificulten o impossibiliten la continuació del procediment judicial.
- d. Que es duguin a terme les actuacions pertinents per tal que s'eviti acordar el desallotjament de menors sense haver garantit prèviament una alternativa habitacional, i especialment, que menors s'enfrontin a situacions de desallotjaments o desnonaments en els quals participin unitats d'ordre públic fent ús de la força.
- e. Que s'adoptin recomanacions per tal que els Jutjats d'Instrucció duguin a terme investigacions exhaustives en els casos d'al·legacions de tortura o maltractaments, garantint que es duen a terme les diligències d'instrucció necessàries. En aquest sentit, ha de vetllar per respectar els requisits establerts pel Tribunal Constitucional i les dotze condemnes del Tribunal Europeu de Drets Humans a Espanya per no investigar de manera correcta casos de tortura o de penes o tractes cruels, inhumans o degradants.

Carles Palació ↑

5.8. A l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya

- a. Que es revisi i s'apliqui el Protocol d'Actuació Medicoforense d'al·legació de tortura o maltractament aprovat l'abril del 2016 per part del Consell de Direcció de l'Institut de Medicina Legal Ciències Forenses de Catalunya (IMLCFC). En aquest protocol es preveu l'aplicació del Protocol d'Istanbul, en casos que el metge forense tingui sospita de tortura o maltractament durant la detenció o custòdia, o bé quan l'autoritat judicial o la Fiscalia així ho sol·licitin en el curs d'un procediment judicial. Per això és necessari que s'ofereixi formació específica als/les metges forenses en matèria de Drets Humans així com, en concret, en l'aplicació del Protocol d'Istanbul.
- b. Que es generi una unitat específica dins de l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya (IMLCFC), especialitzada en el peritatge de casos de violència institucional, en la mateixa línia que la Unitat de Valoració Forense Integral (UVFI) en casos de violència de gènere. En els casos de violència institucional, especialment en els casos de tortura o maltractament en situacions de detenció o custòdia, on hi ha una situació de vulnerabilitat clara, es requereixen més eines i recursos, així com professionals formats en matèria de vulneracions de drets humans.
- c. Que els metges forenses de l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya (IMLCFC), recullin de manera sistemàtica els impactes psicològics fruit de la violència institucional, tortura o maltractament quan es fan les exploracions pericials forenses requerides pel jutjat, quantificant el dany de manera objectiva i completa. En l'actualitat, aquest informes d'avaluació psicològica el realitzen psicòlegs de l'IMLCFC. Això no obstant, només hi ha dos psicòlegs per abarcar tota Catalunya i, per tant, es recomana l'ampliació del nombre d'efectius que puguin realitzar informes d'avaluació.

5.9. Al Consell d'Il·lustres Col·legis de l'Advocacia de Catalunya

- a. Que es creï un torn específic d'ofici per atendre casos de violència institucional del qual en formin part advocats i advocades especialitzades en la defensa dels drets humans. Aquest és un canal necessari per atendre les necessitats específiques que aquest tipus de delictes generen.
- b. Que es doni una capacitat específica als advocats i advocades del Torn d'Ofici i Assistentia al Detingut dels diferents col·legis de Catalunya en qüestions relatives a la investigació de la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants.

CRÈDITS

Autors/es:

- Anaïs Franquesa
- Andrés García
- Alba Guasch
- Marta Valldaura
- Marta Bolinches
- Sònia Olivella
- Elisenda Pradell
- Mireia Salazar
- Laura Medina
- Natàlia Abrejo

Coordinació:

- Anaïs Franquesa
- Alba Guasch

Col·laboracions:

- Marta Tresserras
- Jordi de Senespleda
- Elena Albouy

Comunicació:

- Valentina Lazo

Edició:

- Raquel Martínez

Disseny i maquetació:

- Valentina Lazo

Primera edició:

- Barcelona, 22 de març 2021

Aquesta obra està subjecta a una llicència de
Reconeixement-NoComercial 4.0 Internacional de Creative Commons

